

JAARVERSLAG 2023

ANNUAL REPORT 2023

hogeveluwe.nl

stichting het nationale park
de hoge veluwe

Inhoud / Contents

- 4 Voorwoord / Foreword**
Werken met De Hoge Veluwe / Working with De Hoge Veluwe
- 6 Van de directie / From the Management Board**
'De lat ligt hier heel hoog' / 'We set the bar very high here'
- 13 Overzicht 2023 / Review of 2023**
Het jaar in vogelvlucht / The year in brief
- 26 Interviews / Interviews**
- 86 De cijfers over 2023 / The figures for 2023**
Exploitatierekening / Financial statements
Balans / Balance sheet
Toelichting bij de cijfers / Explanatory remarks
Bezoekersaantallen / Visitor numbers
- 91 Sociaal jaarverslag / Social year report**
Overzicht aantal medewerkers / Number of employees (headcount)
- In- en uitdiensttredingen / Turnover
Verdeling contractsoorten / Contract types
Verdeling man / vrouw / Gender split
Leeftijdsopbouw totaal / Age breakdown
Dienstjaren / Years of service
Ziekteverzuim / Sickness rate
- 96 Bijlagen / Appendices**
Managementteam in 2023 / Management team 2023
Raad van Toezicht in 2023 / Supervisory Board 2023
Raad van Advies in 2023/ Advisory Board 2023
Adviescommissie Natuur, Landschap en Cultuurhistorie 2023 / Nature, Landscape and Cultural History Advisory Committee 2023
Adviescommissie Recreatie in 2023 / Recreation Advisory Committee
Hoge Veluwe Fonds 2023 / Hoge Veluwe Fund 2023
Ondersteunende bedrijven, partners en fondsen / Partners and funding agencies
- 102 Colofon / Editor's note**

Werken met De Hoge Veluwe

Het Nationale Park De Hoge Veluwe kent een hoge mate van continuïteit in gevoerd beleid, wat het realiseren van de missie ten goede komt, stelt onderzoeksbureau Ginder eind 2023 in een rapport over de economische en maatschappelijke bijdrage van het Park. Daarvoor zijn uiteraard de Parkdirectie en Parkmedewerkers verantwoordelijk. Maar ook leveranciers, adviseurs en dienstverleners spelen hierin een belangrijke rol. Vaak werken ze al jarenlang voor en mét het Park. Het jaarverslag 2023 heeft daarom als thema Werken met De Hoge Veluwe.

Aan het woord

Aan het woord komen onder meer lokale en regionale dienstverleners, zoals aannemer Willem Wolfswinkel 'die kent elk hoekje van alle gebouwen hier', slager Gijsbert Wilbrink en zijn vrouw Gea en Ronald Dros, directeur van Dros Schoonmaakdiensten. Maar ook adviseurs die vanuit

Working with De Hoge Veluwe

There is a high level of continuity in terms of pursued policy at De Hoge Veluwe National Park, which is beneficial to the realisation of its mission. This is the finding of Ginder research agency in a report on the contribution of the Park to the economy and to society published towards the end of 2023. The Board of Management and staff of the Park are responsible for this, of course. But suppliers, advisers and service providers also play an important role in this regard. They have often been working for and with the Park for years. This is why the theme of the 2023 annual report is Working with De Hoge Veluwe.

Meet the staff

Amongst others, we get to hear from local and regional service providers, such as contractor Willem Wolfswinkel 'who knows every corner of every building here', butcher Gijsbert Wilbrink and his wife Gea, and Ronald Dros, Managing Director of cleaning company Dros Schoonmaakdiensten. We also

Fotografie / Photography: Roy Strijker

historisch perspectief een sterke band ervaren met het Park; Rutger Kalsbeek van advocatenkantoor NautaDutilh, Joost Brands van Quist Wintermans Architecten en Martijn Brandhorst van accountantskantoor EY. De rode draad in hun verhalen: een consistente lijn zorgt voor kwaliteit.

In het overzicht *Het jaar in vogelvlucht* leest u wat er in 2023 zoal gebeurde in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

hear from advisers who have historically felt strong ties with the Park. These include Rutger Kalsbeek from the law firm NautaDutilh, Joost Brands of Quist Wintermans Architecten and accountant Martijn Brandhorst from EY. The common thread in their stories: a consistent approach ensures quality.

Under the heading *The year in brief*, you can read an overview of what happened at De Hoge Veluwe National Park in 2023.

Seger van Voorst tot Voorst

directeur-bestuurder van Het
Nationale Park De Hoge Veluwe
/ Managing Director of De Hoge
Veluwe National Park

‘De lat ligt hier heel hoog’

Het duurzaam in stand houden en toekomstgericht beheren van Het Nationale Park met focus op biodiversiteit en zoveel Parkbezoekers als mogelijk inspireren en/of onbekommerd laten genieten van natuur & landschap, erfgoed, architectuur & kunst, educatie en publieksvoorzieningen. Directeur-bestuurder Seger van Voorst tot Voorst is sinds 2003 verantwoordelijk voor het consistent uitdragen en uitvoeren van deze missie van De Hoge Veluwe.

“Het Nationale Park De Hoge Veluwe is een kleine organisatie, maar een complex, veelzijdig bedrijf. Onze *core business* is natuur, al moet er altijd een goede balans zijn tussen ecologie en economie. Zodat we bedrijfsmatig - zelfstandig en onafhankelijk - voldoende inkomsten blijven genereren. Daarnaast liggen de onderwerpen die spelen op De Hoge Veluwe soms politiek gevoelig en schaken we op meerdere borden bij de Europese Commissie in

‘We set the bar very high here’

Sustainable maintenance and future-proof management of The National Park, focusing on biodiversity, and inspiring as many visitors to the Park as possible and/or enabling them to enjoy nature & landscape, heritage, architecture & art, education and public amenities. Since 2003, Managing Director Seger van Voorst tot Voorst has been responsible for propagating and implementing this mission set by De Hoge Veluwe.

“De Hoge Veluwe National Park is a small organisation, but it is a complex, versatile business.” While nature is our core business, there should always be a good balance between ecology and economy. This is in order to keep generating sufficient income commercially, as a neutral and independent entity. Additionally, the topics at play at De Hoge Veluwe can be politically sensitive, and as a player we are involved in multiple chess games at, for example, the European Commission in Brussels, at ministries in The

Brussel, bij ministeries in Den Haag, bij de provincie én de 3 gemeenten om ons heen. De complexiteit zit 'm ook in de verschillende afdelingen. Bedrijfsvoering gaat over terreinen, gebouwen en wegen. Dat is weer een heel andere tak van sport dan de afdeling Bezoekersmanagement of de afdeling Horeca & Winkel. Gelukkig hebben we goede mensen in dienst en nemen medewerkers hun verantwoordelijkheid. Bij zo'n diversiteit aan thema's en afdelingen kunnen we ook niet zonder betrouwbare leveranciers, adviseurs en dienstverleners."

Wat verwacht je van bedrijven die samenwerken met het Park?

"Ze moeten goed werk leveren. Als ze dat blijven doen, dan zijn wij als opdrachtgever trouw. Ik vind trouw echt belangrijk. Toen ik hier kwam ben ik gaan voortborduren op wat er was. De huisaannemer kent bijvoorbeeld elk hoekje van alle gebouwen. En wat er niet was, heb ik aangetrokken: een vaste cateraar, een vaste landschapsarchitect, een vaste adviseur voor bouwprojecten. Als er een persoonlijke klik is en je kunt elkaar vertrouwen, dan ontstaan duurzame relaties.

**'Ze moeten goed werk leveren.
Als ze dat blijven doen, dan
zijn wij als opdrachtgever trouw'**

Hague, with the provincial authority as well as our three surrounding municipalities. What makes it complex is that various departments are involved. Operations is concerned with sites, buildings and roads. This differs entirely from the Visitor Management department or the Hospitality & Retail department. Fortunately, we have good people working for us, and our staff take responsibility for their jobs. Given this diversity in terms of themes and departments, we could not manage without reliable suppliers, advisers and service providers."

What do you expect from companies that work with the Park?

"They must do good work. If they keep doing good work, we too are a loyal client. Loyalty is really important to me. When I arrived here, I carried on with what had already been set up. Our regular contractor, for example, knows every corner of every building. And what we did not yet have, I secured: a regular catering company, a regular landscape architect, a regular adviser for construction projects. Sustainable relationships come about if there is a personal

**'They must do good work.
If they keep doing good work,
we too are a loyal client'**

Leveranciers voelen zich verantwoordelijk voor het Park, merk ik. En iedereen kent inmiddels onze kwaliteitsstandaard: de lat ligt hier heel hoog. Dat geldt voor leveranciers uit de regio, maar ook voor adviseurs met historische banden uit de tijd van Anton en Helene Kröller-Müller. Alleen al bij het advocatenkantoor werken meerdere advocaten aan uiteenlopende, dossiers. En er is ook weleens geopperd om van accountantskantoor te switchen. Maar vanwege *good governance* hebben we al geregeld dat de verantwoordelijke accountants om de zoveel jaren wisselen. Het scheelt het Park enorm veel tijd en geld dat we niet steeds naar een ander kantoor gaan. Soms zeg ik ook tegen een medewerker: ‘Waarom zou je bij een ander bedrijf aankloppen als je een goede relatie hebt met een leverancier?’ Je moet niet *penny wise pound foolish* zijn; voor een dubbeltje overstappen naar een andere partij. We waken er natuurlijk wel voor dat organisaties niet ineens krankzinnige tarieven gaan hanteren. Maar als iets prima loopt, moet je dat koesteren. *Don't touch the machine!* Ik hecht er waarde aan dat wat goed is, zo blijft.”

Zorgen voor continuïteit staat centraal.

“Zorgen voor consistentie in het beleid en beheer, dat is mijn rol ja. Inconsistentie zorgt voor onduidelijkheid en problemen. Het gaat me er niet om overal mijn stempel op te drukken; in het Park moeten we juist dingen realiseren met draagvlak. Daarom betrek ik veel Parkmedewerkers en externe specialisten bij - nieuwe - plannen. Het Park

connection and you are able to trust each other. Suppliers feel responsibility towards the Park, I have noticed. By now everyone knows our quality standards: we set the bar very high here. This is true for our regional suppliers as well as for advisers with historical links dating from Anton and Helene Kröller-Müller's time. At the law office, for example, we have several lawyers working on various, and diverse, files. And switching our firm of accountants has, on occasion, been mooted. However, in the interests of good governance, we have already agreed that the accountants responsible be changed every few years. Not having to go to a different firm continually saves the Park a lot of time and money. I sometimes ask a staff member: ‘Why would you approach a different company if you have a good relationship with a supplier?’ You mustn't be penny wise, pound foolish; don't switch to a different party to make a small saving. We do keep an eye on pricing though, and would not allow organisations to apply outrageous pricing all of a sudden. But something that works well should be cherished. Don't touch the machine! I attach great value to keeping things that work the way they are.”

Ensuring continuity is central to our activities

“Ensuring consistency in terms of policy and management is my role. Inconsistency results in a lack of clarity, and causes problems. It's not important to me to make my mark everywhere; what's important in the Park is to have a good support base for what we do. For this reason, I try

Paviljoen was bijvoorbeeld niet mijn eerste keuze uit de ontwerpen. Maar een grote meerderheid van de projectgroep koos, gemotiveerd, voor het gerealiseerde ontwerp. Achteraf gezien ook verreweg de beste keuze. Soms zijn er discussies over wat je moet verantwoorden als organisatie. Dan is mijn stelling duidelijk: we zijn transparant als onafhankelijke stichting, maar we moeten alleen dát verantwoorden wat noodzakelijk is aan de personen en gremia die er over gaan. Niets meer en niets minder. Anders roep je alleen maar meer vragen en misschien zelfs ellende over jezelf af.”

Wat was 2023 voor een jaar voor De Hoge Veluwe?

“Een stabiel jaar. Het eerste coronavrije jaar waarin we gelukkig ontslagen medewerkers konden terughalen. Dat is erg positief. En met een aangepaste begroting ontvingen we 10.000 Parkbezoekers meer dan in 2022. Maar we zitten nog niet op de ruim 600.000 van vóór de pandemie. Persoonlijk ga ik elke dag fluitend naar mijn werk. Al zijn er altijd dossiers die minder leuk zijn. Zo hebben we ook vorig jaar veel tijd besteed aan de wolf, terwijl er belangrijkere zaken zijn die onze aandacht verdienen. Maar van het ene op het andere moment werd het Park gecriminaliseerd. De aangifte van Faunabescherming bij Justitie: we zouden de wolf verstoren, zelfs gevangenhouden en bijvoeren. Terwijl handhavers van de provincie Gelderland al veel eerder hadden geconstateerd: er is niks aan de hand. Inmiddels is de zaak geseponneerd. We hebben ook last van het stikstofdossier, vooral ten aanzien van de uitvoering van

to involve lots of Park employees and external specialists in plans, especially new ones. The design for the Park Paviljoen, for example, wasn't my first choice. However, there was a significant majority of the project group that chose the ultimate design, and put forward good reasons for their choice. In hindsight it was the best choice, by far. At times there are discussions about what you as an organisation should account for. My stance is clear in this regard: as an independent foundation, we observe transparency, but we only need to account where it is essential to do so and to the persons or platforms concerned. No more, no less. Otherwise you only elicit further questions and sometimes even misery to deal with.”

What kind of year was 2023 for De Hoge Veluwe?

“A stable year. The first year without Covid, in which – fortunately – we could bring back staff we had had to let go. That was a very positive development. And, with our revised budget, we had 10,000 more visitors to the Park than in 2022. We still haven't equalled the pre-pandemic figure of over 600,000, however. Personally, I enjoyed going to work this year. Admittedly, there are always matters that are less pleasant to deal with. For example, we needed to devote quite a bit of time to the subject of wolves again last year while there are in fact more important matters that require our attention. However, from one moment to the next, the Park was criminalised. The animal protection organisation Faunabescherming reported us to the judicial authorities for

onze werkzaamheden. De nieuwbouw van de Parkentree Otterlo lag stil vanwege procedures. Dat kost te veel tijd, extra inspanningen én geld. De komende jaren wil ik er hard aan werken om de grootste uitdagingen aan te gaan. Investeerders vinden voor vernieuwing van de expositie van het Museonder. Zorgen dat De Hoge Veluwe een wolfvrije zone wordt. En het Park beter bestendig maken tegen de gevolgen van stikstof en klimaatverandering - met klimaatbestendig bos. Ik heb overigens niet de illusie dat ik alles kan oplossen, maar je moet wel datgene doen wat je kunt.”

allegedly disrupting wolves, even imprisoning them and feeding them. And this while enforcement agencies in the province of Gelderland had established at a much earlier stage that there is nothing the matter. The case has been dismissed in the meantime. The nitrogen issue is also a problem for us, especially in respect of the performance of our work. The construction of the new Otterlo Park entrance was halted by legal proceedings. This has cost too much time, additional effort *and* money. In the years ahead I am eager to put in great effort to tackle the main challenges. To find investors to be able to upgrade the Museonder exhibition. To ensure that De Hoge Veluwe becomes a wolf-free zone. And to ensure that the Park is more resilient in terms of coping with the consequences of nitrogen and climate change – and has climate-resilient forest. Not that I’m under the illusion that I can resolve all challenges, but one must do that which one can.”

Overzicht 2023: Het jaar in vogelvlucht

Januari

Een nieuw jaar, een nieuw begin. Ook voor veel bomen in het Park. In 2023 worden er namelijk bijna 50.000 aangeplant met dank aan subsidie voor versneld natuurherstel.

Berken, wintereiken, ratelpopulieren, boswilgen, hazelaars, veldesdoorns, boomhazelaars en elsbessen. De aanplant van de bomen zorgt voor vulling van de bossen. En het dient als vervanging van afgestorven fijnspaar. Om de jonge bomen een optimale start te geven krijgen ze allemaal rasterkokers als bescherming tegen vraatschade van wild. Presikhaaf Schoolmeubelen doneert in januari schoolmeubels aan Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Bestemming: het Hoge Veluwe Klaslokaal, een volledig uitgerust leslokaal in het Museonder. Dé plek waar leerlingen die het Park bezoeken even bij elkaar kunnen zitten. Bijvoorbeeld om gezamenlijk iets voor te bereiden of na te bespreken. Wist u trouwens dat basisscholen het Park gratis kunnen bezoeken? Op de laatste dag van de maand brengen Parkmedewerkers een bezoekje aan de nieuwbouw van De Zwarte Berg. Iedereen is erg onder de indruk van deze fraaie aanwinst waaraan veel leveranciers van het Park hebben bijgedragen, zoals verderop te lezen is.

Overview of 2023: The year in brief

January

A new year, a fresh start. This is true for many of the Park's trees too. Thanks to a grant for accelerated nature restoration, almost 50,000 trees were planted in 2023. Birch, sessile oak, aspen, goat willow, hazel, field maple, Turkish hazel and wild service tree. Planting these trees serves to replenish the forests. It also serves to replace the Norway spruce trees that have died. To give the young trees the optimum start, they are all fitted with trunk guards to protect them from the damage caused by feeding wildlife. In January, Presikhaaf Schoolmeubelen donates school furniture to De Hoge Veluwe National Park. The intended use of this furniture: the Hoge Veluwe Klaslokaal, a fully equipped classroom in the Museonder. This is the perfect venue where pupils visiting the Park can all sit together briefly if they need to prepare something collectively or discuss an activity they have completed, for example. (Did you know that primary schools may visit the Park free of charge?) On the last day of the month, Park staff visit the new buildings at De Zwarte Berg. All those present are very impressed by this lovely addition to the Park, which many of the Park's suppliers have contributed towards, as we describe further on.

Februari

In februari branden boswachters een deel van de droge heide af. Het is een effectieve manier van beheer om de diversiteit in stand te houden. Want structuurrijke, gevarieerde heidevelden - met oude en nieuwe heide en andere kruiden - zorgen voor een hogere biodiversiteit. Het is goed voor bijvoorbeeld de veldleeuwerik, insecten en amfibieën. Waarom dit in februari gebeurt? Het moet allereerst vriezen, zodat insecten en amfibieën diep in de grond zitten. Daarnaast mag het niet te hard waaien - het liefst is het windstil. Er mag ook geen sneeuw liggen én het mag niet te nat zijn. Deze wintermaand vinden ook voor het eerst De Hoge Veluwe Erfgoed Weken plaats. Alle activiteiten in het Park staan in het teken van cultuurhistorie, cultureel erfgoed, erfgoedbeleid, de collectie en de historische verhalen van het Park. Uiteraard ligt het accent op het echtpaar Anton Kröller en Helene Kröller-Müller. Het Park doet in februari ook mee aan de landelijke actie *Meer Bomen Nu*. Overdadige en ongewenste zaailingen van berk worden geoogst en weggegeven aan iedereen die ze graag thuis in de tuin wil planten. De berken worden weggehaald van het Deelense Veld om het open en weidse landschap te beschermen én te behouden.

Maart

Om de gevolgen van uitgevoerde beheermaatregelen - zoals het creëren van open plekken in het bos of de aanplant van nieuwe bomen en struiken - te onderzoeken, tellen

February

In February, the forest rangers burn parts of the dry heathland. This is an effective management measure for maintaining diversity. This is because varied heathland that is rich in structure – with old and new heath and other herbs – ensures greater biodiversity. It is good for, for example, the skylark, insects and amphibians. Why is this done in February? The frost must already have set in, so insects and amphibians will be deep underground. Besides this, you don't want too much wind – ideally, you want perfectly calm conditions. There mustn't be any snow on the ground either *and* it mustn't be too wet. During this winter month, too, the first De Hoge Veluwe Erfgoed Weken takes place. All activities in the Park centre around cultural history, cultural heritage, heritage policy, the Park's collection and historical tales relating to the Park. Naturally, the emphasis is on Mr Anton Kröller and Mrs Helene Kröller-Müller. In February, the Park also takes part in the nation-wide tree planting event *More Trees Now*. Excessive and unwanted birch seedlings are harvested and given away to whoever wants seedlings to plant in their garden at home. The birches are removed from the Deelense Veld in order to protect and maintain the expansive, open landscape.

March

In order to study the effects of management measures that have been implemented, such as the creation of open areas in the forest or the planting of new trees and shrubs,

onderzoekers in maart nachtvlinders. Nachtvlinders zijn een goede indicator voor de biodiversiteit en kwaliteit van leefgebieden: ze reageren snel op veranderingen in hun omgeving en er zijn veel verschillende soorten. Omdat ze vaak maar één jaar leven nemen ze ook nog eens snel in aantal toe of af. Hoe zo'n telling werkt? Met led-emmers - vallen met licht - op 16 verschillende plekken in het bos, waaruit vlinders de volgende dag weer worden vrijgelaten. Nog meer over bomen en biodiversiteit: in het Park wordt regelmatig het kronendak - de bovenste laag van een bos dat bestaat uit de bladerkronen van bomen - uitgedund. Zodat er meer licht op de bodem valt, en jonge bomen en struiken de kans krijgen om te ontwikkelen. Het uitdunnen gebeurt met machines. Om ervoor te zorgen dat deze machines zo min mogelijk schade veroorzaken aan de bodem, legt het Park in maart dunningspaden aan: vaste paden waarover de machines moeten rijden. Aan het einde van de maand neemt hoogleraar Landschapsgeschiedenis Theo Spek tijdens het Hoge Veluwe Landschapssymposium in het Park Paviljoen afscheid als lid van de Raad van Toezicht.

April

Sinds 1955 vindt in Het Nationale Park De Hoge Veluwe onderzoek plaats naar de broedbiologie van de koolmees en andere nestkastbewoners. Dit onderzoek van het NIOO-KNAW (Nederlands Instituut voor Ecologie) is één van de langstlopende populatiestudies naar gewervelde dieren ter wereld. 450 nestkasten hangen in het Park in

researchers hold a census of moths in March. Moths are good indicators of the biodiversity and quality of habitats: they react to changes in their environment rapidly and there are many different species. And since their lifespan is just one year, increases or decreases in their number can be quite rapid. How is a census of this kind run? Moths are caught in LED buckets (light traps) set out in 16 different spots in the forest and then released again the following day. Some further information about trees and biodiversity: the forest canopy – the top layer of a forest that is made up of the crowns of trees – is thinned out regularly in the Park. This is to allow more light to reach the soil, and to give young trees and shrubs the opportunity to develop. This thinning is done with machines. To ensure that these machines cause as little damage to the soil as possible, the Park sets out thinning paths in March: fixed paths for the machines to take. Towards the end of the month, Professor in Landscape History Theo Spek says farewell as a member of the Supervisory Board during the Hoge Veluwe Landshappssymposium in the Park Paviljoen.

April

Since 1955, research has been taking place in De Hoge Veluwe National Park into the breeding biology of great tits and other residents of nesting boxes. This study by the NIOO-KNAW (Netherlands Institute for Ecology) is one of the longest-running population studies of vertebrates in the world. There are 450 nesting boxes in oak and birch forests

eiken- en beukenbossen. Van maart tot in juni controleren onderzoekers elke week - met een ladder onder hun arm - welk vogeltje waar en wanneer is geboren. Ze noteren: hoe zwaar het vogeltje is bij het uitvliegen, en wie zijn ouders, broers en zussen zijn. Elk vogeltje krijgt ook een ring met eigen nummer; dan is 'ie later makkelijk te herkennen. Samen met het NIOO en de Wageningen Universiteit werkt De Hoge Veluwe ook aan revitalisering van de bosbodem. Want voor een gezond bos moet de bodem gezond zijn. Onderzocht wordt op welke manier strooisel van bomen, steenmeel en bodem-entsel bijdragen aan een gezonde bodem en vitale bossen op De Hoge Veluwe, de Veluwe en in de rest van Nederland. Treurig stemmend nieuws deze maand: er is helaas geen moeflon meer te zien buiten het wolfkerend raster. In ongeveer anderhalf jaar tijd hebben de aanwezige wolven - 7 inmiddels: een paartje en 5 jongen - zo'n 300 moeflons omgebracht. Op beveiligingscamera's is te zien dat de wolven inmiddels ook loeren naar de moeflons áchter het stroomraster. Om de moeflons in het raster nog beter te beschermen en wolven af te schrikken is een muilddier aan de kudde toegevoegd.

Mei

Op 24 mei is het de Europese Dag van de Nationale Parken. Ook De Hoge Veluwe viert deze dag uitgebreid. Onder het motto 'Voortbouwen op onze wortels' worden 3 inspirerende verhalen van Parkbezoekers gedeeld: Thijn, Milah en Arnold. Hun unieke band met De Hoge Veluwe laat zien dat mensen,

throughout the Park. From March to June, researchers go out every week, ladder under arm, to check when and where birds have been born. The following information is recorded: the weight of the fledgling bird upon leaving the nest and who its parents, brothers and sisters are. Each bird is given a numbered ring; this makes it easier to recognise it later. De Hoge Veluwe is also working on revitalising the forest floor together with NIOO and Wageningen University and Research. After all, to have healthy forests we need healthy soil. We investigate in what way leaf litter, rock flour and soil grafts contribute to healthy soil and forests in De Hoge Veluwe, the Veluwe region and the rest of the Netherlands. Saddening news this month: unfortunately, there are no mouflons outside the wolf-proof boundary fence area any longer. In approximately eighteen months, the wolves present in the Park – seven of them by now – have killed some 300 mouflons. Security camera footage shows that by now the wolves are eyeing the mouflons behind the electrified fence too. To better protect the mouflons in the enclosure and to deter the wolves, a mule was added to the herd.

May

The 24th of May is European Day of Parks. This day is celebrated extensively at De Hoge Veluwe too. Three inspirational stories by Park visitors Thijn, Milah and Arnold are shared under the motto 'Building on our roots'. Their unique ties to De Hoge Veluwe show how people embrace

ongeacht hun leeftijd en achtergrond, de schoonheid van het Nationaal Park omarmen. Weet u trouwens waar op 24 mei 1909 het eerste Nationaal Park van Europa werd aangewezen? Berggebied Sarek in Zweeds Lapland. Inmiddels telt Europa honderden Nationale Parken: 21 liggen er in Nederland. Aan het einde van deze maand publiceert de florawerkgroep ook het Paddenstoelenrapport. De vele verschillende Parklandschappen - van stuifzand tot natte heide en van dicht bos tot grasland - zorgen op De Hoge Veluwe dan ook voor veel verschillende soorten. Rottend hout is gunstig voor paddenstoelen. Net als voedselarme en schrale omstandigheden. Ruim 10 jaar al inventariseren vrijwilligers van de florawerkgroep deze paddenstoelen. Een van hun conclusies: in het Park vindt u veel bijzondere soorten.

Juni

Op 16 juni fietst een beleidsmedewerker Bedrijfsvoering, Leontien Krul, samen met Christianne van der Wal, minister voor Natuur en Stikstof, door het Park. Tijdens de fietsexcursie staan ze stil bij de invloed van stikstof op de natuurontwikkeling. Maar ook bij de noodzaak van het uitvoeren van actief natuurbeheer om de biodiversiteit in stand te houden. De afgelopen maanden bezoeken ook zo'n 400 scholieren uit Rotterdam het Park, samen met hun leerkrachten. Met dank aan diverse fondsen en partners krijgen de schoolklassen een leerzame dag in de natuur. Zo'n dag begint in het Hoge Veluwe Klaslokaal, daarna

the beauty and magic of our National Park, regardless of their age and background. Incidentally, do you know where Europe's first National Park was designated on 24 May 1909? The mountainous region of Sarek in Swedish Lapland. Since then, Europe has established hundreds of National Parks, of which 21 are in the Netherlands. At the end of this month, the flora working group also publishes its Fungi Report. The many and varied Park landscapes – varying from drifting sand to wet heathland and from dense forest to grassland – ensure that De Hoge Veluwe is home to a great many different species of fungi. Rotting wood is favourable to fungi. As are nutrient-poor and arid conditions. For over 10 years, volunteers from the flora working group have been inventorying these fungi. One of their conclusions is that the Park has a great number of special species.

June

On 16 June, Operations policy officer Leontien Krul cycles through the Park with Christianne van der Wal, Minister for Nature and Nitrogen Policy. During their cycle, they discuss the effect of nitrogen on the development of nature conservation. They also discuss the necessity for implementing active nature conservation in order to maintain biodiversity. The past few months some 400 school pupils from Rotterdam have visited the Park together with their teachers. Thanks to various funds and partners, these school classes enjoy an instructive day in nature. A day of this kind kicks off in the classroom, Hoge Veluwe

gaan ze op pad met een Natuurdetective en het inspirerende boekje *De Hoge Veluwe in je Broekzak*. Natuurlijk staat ook een rondje op één van de 2.000 iconische Witte Fietsen op het programma. *'De kinderen hebben een fantastische en onvergetelijke dag gehad! Kinderen die Rotterdam nog nooit uit waren geweest, keken hun ogen uit. Bedankt!'*, aldus een van de juffen van basisschool De Sleutel. Veel van die gratis Witte Fietsen worden overigens - net als de huurfietsen - vervangen en gerepareerd. Medewerkers van de rijwielherstelwerkplaats krijgen daarbij hulp van hun 'groene' collega's. Afgeschreven maar nog bruikbare fietsen gaan naar een goed doel.

Juli

Fietsen kunnen alle Parkbezoekers in de zomermaanden volop. Er is zelfs een nieuw arrangement te boeken: de Fietssafari. Onder leiding van natuurgidsen kan een langere fietstocht worden gemaakt door de landschappen van De Hoge Veluwe. Gecombineerd met een koffiestop én picknicklunch. 4.500 bezoekers bezoeken begin juli ook het Weekend van het Paard op het evenemententerrein in het centrumgebied. Op het programma: vrijheidsdressuur, een politiepaardendemo, prachtige aanspanningen, horseboarding, spectaculaire shows en vooral héél veel paarden. Op het centrumplein heeft de foodtruck - sinds 1 januari eigendom van het Park - inmiddels al een vaste plek. De foodtruck, die later in het jaar wordt 'gewrapt' in De Hoge Veluwe-stijl, is open op zaterdag, zondag en feestdagen. En tot en met eind oktober tijdens de schoolvakanties. Bezoekers weten ook nog altijd

Klaslokaal, from where they venture out with a Nature Detective and the inspiring booklet *De Hoge Veluwe in je Broekzak (De Hoge Veluwe in your back pocket)*. Of course, the programme includes a tour on one of the 2,000 iconic White Bikes. *'The children had a fantastic and unforgettable day!'* Children who had never left Rotterdam before were simply enthralled. *Thanks so much!*, one of the teachers from De Sleutel primary school enthused. Just like the rental bikes, many of the free Wike Bikes are replaced and repaired too. The staff at the bicycle repair shop receive assistance doing this from their 'green' colleagues. Bikes that are written off but still useable are donated to charity.

July

During the summer months, visitors to the Park have ample opportunity to cycle. We even have a new cycling package they can book: the Fietssafari. Under the supervision of our nature guides, guests do a more extended cycle tour through the landscapes of De Hoge Veluwe. This includes a coffee stop and picnic lunch. In early July, 4,500 visitors visit the Weekend of the Horse at the events site in the Central Area. The programme includes dressage, a police horse demonstration, lovely carriages, horseboarding, spectacular shows and, more particularly, lots of horses. By now the food truck – which became Park property on 1 January – has a regular spot on the square in the Central Area. The food truck, which is due to be 'wrapped' in De Hoge Veluwe colours later this year, is open on Saturdays, Sundays and

de weg te vinden naar de Theekoepel - eveneens ontworpen door architect Berlage - voor warme en koude dranken en tussendoortjes: te voet, te paard of op de fiets. Maar helaas is niet iedereen altijd gecharmeerd van het unieke erfgoed van het echtpaar Kröller-Müller. Tijdens een nacht in juli vernielen vandalen in de buurt van Otterlo een deel van het raster rondom Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De schade is groot.

Augustus

Zoals elk jaar in augustus ligt de heide er weer prachtig bij. Bezoekers knippen tijdens het jaarlijkse tweedaagse evenement *Hei is voor jou* een eigen bosje heide om mee naar huis te nemen. Op een paar locaties geven natuurgidsen meer informatie over het heidebeheer. Een imker vertelt over de belangrijke rol die de heide speelt voor de bij. Ook zijn plaggenstekers aanwezig die verhalen over de keuterboertjes die rond het begin van de vorige eeuw gebruikmaakten van de heide. Online volgen inmiddels tienduizenden mensen alle (natuur)updates van het Park via Facebook, Instagram en LinkedIn. Populaire berichten: nieuws over de klokjesgentiaan, de bliksem die is ingeslagen in een boom in het Park én het bericht over heide knippen. Binnenkort start ook een grote LinkedIn-campagne om de unieke vergaderlocatie van het Park Paviljoen onder de aandacht te brengen. Offline, in de Parkwinkel, vinden vooral boeken gretig aftrek. Hardlopers zijn de uitgaven Fascinerende Landschappen en Jachthuis Sint Hubertus.

public holidays. And, until the end of October, during school holidays. Visitors flock to De Theekoepel – which was also designed by the architect Berlage – for warm or cold beverages and snacks: they go there on foot, on horseback or by bike. Unfortunately, the unique heritage of Mr and Mrs Kröller-Müller isn't always to everyone's liking. One July night, part of the fence around De Hoge Veluwe National Park is vandalised. This results in considerable damage.

August

In August the heathland is beautiful, and this year is no exception. During the annual two-day event *Hei is er voor jou* (Heather is there for you), visitors cut a bunch of heather to take home with them. At a few spots, nature guides provide more information about heathland management. A beekeeper tells visitors how important heather is to bees. Turf cutters are present too and they regale visitors with accounts of how the smallholders used heathland in the early twentieth century. By now, there are tens of thousands of people who follow the Park's updates, especially those on nature, via Facebook, Instagram and LinkedIn. Popular posts: news about the marsh gentian, the Park tree that was struck by lightning, and the post about cutting heather. A LinkedIn campaign is due to start soon to bring the uniqueness of the Park Paviljoen as a meeting venue to the public's attention. Offline, in the Park Shop, books are particularly popular. Most popular are the publications on Fascinating Landscapes and the Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus.

September

Op vrijdag 1 september vertrekken meer dan 200 Parkvrijwilligers - uit alle groepen - naar Burgers' Zoo in Arnhem voor de jaarlijkse vrijwilligersdag. Ze worden er hartelijk ontvangen door directeur Alex van Hooff. Deze maand starten ook weer 6 studenten met hun stage in het Park: één mbo-student, 3 hbo-studenten en 2 universitaire studenten. Vijf werken mee aan het bosvraatmonitoringsproject en één hield zich bezig met Facilitair Management. Binnen het langlopende onderzoek - sinds 2012 - wordt gekeken naar de effecten van wildvraat op de ontwikkeling van het bos en de verjonging van loofbomen. In september spoort Het Nationale Park De Hoge Veluwe de Europese Commissie in een uitgebreide brief aan om actie te ondernemen tegen de wolf. Het Park wil beschermde habitats, fauna en flora actief beschermen. De terugkeer van de wolf naar Europese regio's waar hij lange tijd afwezig was, leidt steeds vaker tot conflicten. De Europese Commissie heeft lokale overheden en belanghebbenden daarom sinds het voorjaar van 2023 opgeroepen om gegevens aan te leveren over de wolvenpopulatie en de impact op de natuur, gehouden vee en mensen. Om de hertenbronst in de nazomer goed te laten verlopen worden tot en met 1 oktober een aantal extra rustgebieden ingesteld. Veel Parkbezoekers bekijken de bronst vanaf verschillende wildobservatieplaatsen. Met relaties van het Park worden een aantal Bronstavonden georganiseerd. Deze maand is ook de renovatie af van het woongedeelte van De Pampel. De vloeren zijn grotendeels

September

On Friday 1 September, more than 200 Park volunteers – from all groups – depart for Burgers' Zoo in Arnhem for the annual volunteers' day. They receive a warm welcome from Managing Director Alex van Hooff. This month, too, six students start internships at the Park: one senior secondary vocational student, three university of applied sciences students and two university students. Five of them are working on the wildlife damage monitoring project and one is involved in facility management. As part of this multi-year study – it started in 2012 – we are looking at the effects of wildlife damage on the development of the forest and the rejuvenation of deciduous trees. In September, De Hoge Veluwe National Park sends the European Commission a comprehensive letter in which it calls for action to be taken in respect of wolves. The Park wants to protect protected habitats, fauna and flora. The return of the wolf to regions in Europe from which it was absent for considerable time is increasingly causing conflict. Because of this, since early 2023, the European Commission has called on local authorities and stakeholders to submit data regarding the wolf population and its impact on nature, held livestock and people. To ensure a successful deer rut in late summer, extra sanctuary areas are created for the period until 1 October. Lots of Park visitors watch the rut from various wildlife observation points. A number of Rut Evenings are organised with business partners of the Park. This month also sees the completion of the residential part of De Pampel. The

vervangen, installatiewerk is vernieuwd, wanden en plafonds gestuukt en geschilderd en de keuken en sanitaire ruimtes opnieuw ingericht.

Oktober

In het kader van het Project Beter Archiveren vindt deze maand een inventarisatie plaats door twee archivariissen. Ze spreken met Parkmedewerkers over het verwerken van documenten en het wel of niet verplicht archiveren van (digitale) informatie. Naar verwachting is de inventarisatie voor het einde van het kalenderjaar afgerond en kan het archief worden verhuisd naar het Gelders Archief. Nog even terug naar het langlopende koolmeesonderzoek in het voorjaar (zie April). Ook half oktober lopen de onderzoekers door de bossen van de Kemperberg. Dit keer zonder ladder onder hun arm. In deze periode tellen ze namelijk bij een vast aantal beukenbomen de beukennotjes. Op basis daarvan kunnen ze inschatten hoeveel koolmezen - volwassenen en jongen - de winter overleven. Een goede beukennotenmast - veel notjes - betekent hoge overleving. Open Jachthuis Dag op 14 oktober is een groot succes met bijna 600 bezoekers. Enthousiaste rondleiders vertellen in de spraakmakende ruimtes over de architectonische bijzonderheden, de geschiedenis en de bewoners. En over de op maat gemaakte en unieke inrichting van dit *Gesamtkunstwerk* van architect Berlage. Een ander goedbezocht evenement vindt deze maand plaats als afsluiting van de Wilde Weken: het Open NK Culinair Wild BBQ. Met lokaal wild bereiden deelnemende

flooring has largely been replaced, installation work has been upgraded, walls and ceilings plastered and painted, and the kitchen and bathrooms have been newly appointed.

Oktober

Within the framework of the project to improve the way our archiving takes place, Project Beter Archiveren, an inventory by two archivists takes place this month. They talk to Park staff about the processing of documents and about when archiving digital and other information is and is not mandatory. The inventory is expected to be completed by the end of the calendar year, at which time the archives can be relocated to the Gelders Archief. Let us refer back to the multi-year great tit study of spring (see April). In mid-October, the researchers return to the forests of the Kemperberg again. Without ladders this time. Because in this period they count the beech nuts around a fixed number of beech trees. Based on the numbers of beech nuts, they can then estimate how many great tits – adult and young – should survive the winter. Lots of nuts would mean the chance of survival is high. With almost 600 visitors, Open Jachthuis Day on 14 October is a great success. In the captivating rooms of the Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus, enthusiastic guides tell visitors about its architectural quirks, its history and residents. And about the bespoke, unique interior of this *Gesamtkunstwerk* created by the architect Berlage. Yet another well-attended event takes place this month as the culmination of the Wilde Weken: the Open NK Culinair Wild BBQ. Participating teams prepare

teams heerlijke gerechten. Het Hoge Veluwe Loopweekend werd dit jaar vanuit één locatie door één stuurgroep georganiseerd met op zaterdag de Wandeldag en op zondag de Hoge Veluwe Loop. Doordat de Loop op zondag geen gebruik maakte van wegen of fietspaden kon het Park volledig openblijven en konden we reguliere entreetarieven hanteren, waar we andere jaren beperkt opengesteld waren en daarom entreetickets verkochten tegen gereduceerd tarief.

November

Aan het begin van de maand bezoekt een filmploeg van de Amsterdamse attractie This is Holland het Park om opnames te maken voor een nieuwe film. Deze film draait vanaf juli 2024 in de toeristische attractie met panoramavliegsimulator: in This is Holland 'vliegen' mensen over Nederland om de mooiste plekken vanuit de lucht te zien. Wanneer de vlucht voorbij is, vinden ze bij een interactief bord meer informatie over de plekken die ze in de film hebben gezien. De opnames zijn gemaakt met een drone, waarvoor Defensie een vergunning heeft afgegeven. Wat is eigenlijk de economische en maatschappelijke betekenis van Het Nationale Park De Hoge Veluwe? Die vraag wordt in november beantwoord door onderzoeksbureau Ginder. De conclusie: de impact van De Hoge Veluwe is groot op de omgeving, de economie en samenleving. Iets anders: in Nederland leven 50 soorten sprinkhanen en krekels. 4 van deze soorten zijn ernstig bedreigd, waaronder de zadelsprinkhaan. Een van de locaties waar deze sprinkhaan tot voor kort nog voorkwam

delicious dishes using local game. This year, the Hoge Veluwe Loopweekend is organised from a single location by a single steering committee, with the Hiking Day on Saturday and the Hoge Veluwe Run on the Sunday. Since the Run on Sunday does not involve any of the Park's roads or cycle paths, the Park can remain open and entry prices remain intact, while in previous years we were open to a limited degree and therefore sold tickets at reduced rates.

November

At the beginning of the month, a film crew from the Amsterdam attraction This is Holland visits the Park to shoot a new film. This film will be showing from a panorama flight simulator at This is Holland as from July 2024: in This is Holland, viewers 'fly' over the Netherlands to see the prettiest places from above. Once the flight is over, an interactive board gives further information about the places seen in the film. The footage is shot with a drone, which the Ministry of Defence has issued a permit for. What actually is the economic and societal significance of De Hoge Veluwe National Park? This question is answered by research agency Ginder in November. Their conclusion: the impact of De Hoge Veluwe on its environment, the economy and society is considerable. Something else: there are 50 species of grasshoppers and crickets in the Netherlands. Of these, four species, including the saddle-backed bush cricket, are seriously endangered. One of the locations where it still occurred until quite recently was De Hoge

is Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Binnenkort wordt daarom gestart met het herstellen van het leefgebied van de zadelsprinkhaan in het Park. Na het herstel wordt mogelijk overgegaan tot herintroductie. Het onderzoek naar de zadelsprinkhaan en de herstelmaatregelen zijn een initiatief van de provincie Gelderland.

December

Het jaar 2023 begon met de aanplant van nieuwe bomen; het jaar eindigt ook met nieuwe bomen. In december worden er weer zo'n 3.000 aangeplant in het Park. Voornamelijk binnen de rasters in de buurt van Theehuis de Kemperberg in het zuiden van het Park en bij het Jachthuis Sint Hubertus. De jonge boompjes vervangen de bomen die niet aangeslagen zijn bij de vorige aanplant, ook wel inboeten genoemd. In 2023 bezoeken 560.000 betalende bezoekers Het Nationale Park De Hoge Veluwe: 10.000 meer dan het jaar ervoor. De unieke natuur en de rust zijn voor veel mensen dé redenen om het Park te - blijven - bezoeken. Het Park werkt daarbij al jaren aan een goede balans tussen ecologie en economie: om de kwaliteit en de beleving van het parkbezoek en de instandhouding van de landschappen te waarborgen. Zoning is hierbij van belang: het overgrote deel van het Park valt onder de rustige zone waar bezoekers het landschap kunnen ervaren. In het centrumgebied - in en rondom het Park Paviljoen en het Museonder - komen bezoekers samen, zodat de rust op andere plekken in het Park is gegarandeerd.

Veluwe National Park. This is why we will soon be starting to restore the habitat of the saddle-backed bush cricket in the Park. Restoration might be followed by reintroduction. The study into the saddle-backed bush cricket and the restoration measures are an initiative of the province of Gelderland.

December

The year 2023 started with the planting of new trees; the year also ends with new trees. Another 3,000 odd trees are planted in the Park in December. Especially in the areas around Theehuis de Kemperberg in the southern end of the Park and near Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus. These young trees replace the trees from the previous planting that did not take. De Hoge Veluwe National Park receives 560,000 paying visitors in 2023, which is 10,000 more than the year before. For many people, its unique nature and the restfulness it offers are the ultimate reason to visit the Park, and to keep doing so. For years now, the Park has worked at achieving a good balance between ecology and economy: the aim is to safeguard the quality and experience of a visit to the Park as well as the maintenance of the various landscapes. Zoning is important in this respect: the largest part of the Park is in the quiet zone, where visitors get to experience the landscape. The Central Area – in and around the Park Paviljoen and the Museonder – is where visitors congregate, which allows quiet to be guaranteed in other parts of the Park.

Namens de Raad van Toezicht

‘We houden van goed nabuurschap’

Een halfjaar nadat hij is afgezwaaid als Commandant der Strijdkrachten volgt generaal b.d. Peter van Uhm in 2013 opnieuw generaal b.d. Dick Berlijn op. Dit keer in de Raad van Toezicht van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. ‘Toen ze bij mij uitkwamen heb ik geen seconde hoeven na te denken en volmondig ja gezegd.’

“Als commandant van de Luchtmobiele Brigade in Schaarsbergen was ik - tussen 2001 en 2004 - de buurman van het Park. Toen Seger van Voorst tot Voorst net aantrad als directeur-bestuurder hebben we elkaar opgezocht. Daaruit zijn goede verhoudingen ontstaan. Kan me nog herinneren dat hij op een vrijdagmiddag belde: in het Park waren ze korhoenders aan het opkweken in een grote voliëre, maar roofvogels vielen die voliëre aan. Of wij ze konden helpen aan oude camouflagenetten. Binnen één uur hadden ze die camouflagenetten. Als goede burens doe je dat voor elkaar. En militairen mogen bijvoorbeeld af en

On behalf of the Supervisory Board

‘We like being good neighbours’

Six months after retiring as Commander of the Armed Forces, General (ret.) Peter van Uhm once again succeeded General (ret.) Dick Berlijn in 2013. This time as member of the Supervisory Board of De Hoge Veluwe National Park. ‘When they approached me, I didn’t hesitate for even a second; my answer was a resounding “yes”.’

“As Commander of the Air Assault Brigade in Schaarsbergen, the Park was my neighbour between 2001 and 2004. Soon after Seger van Voorst tot Voorst assumed the position as Managing Director, we sought each other out. Good relationships were built on this. I remember him phoning me one Friday afternoon: the Park was rearing black grouse in a large aviary, but raptors were attacking the aviary. He wanted to know if we had old camouflage nets for them. They had their camouflage nets within the hour. This is what good neighbours do for each other. And our men may, for

Peter van Uhm

Lid Raad van Toezicht / Member
of the Supervisory Board

toe op het Park oefenen: tijdens een sportief evenement of een oefening van commando's waar bezoekers helemaal niks van merken.”

Die goede burenerelatie was er nog niet?

“Voor die tijd was er geen nauwe relatie tussen De Hoge Veluwe en Defensie. Maar wij houden van goed nabuurschap. Het Park moet goed omgaan met omliggende gemeenten, met omwonenden én met Defensie. Want het grootste deel van De Hoge Veluwe grenst aan Defensierreinen, zoals de kazerne en oefen- en schietbanen. De nieuwe Parkdirectie had snel door dat het handig is om iemand die de Defensieorganisatie goed kent in de Raad van Toezicht te hebben. Dat werd mijn voorganger als Commandant der Strijdkrachten Dick Berlijn. Toen ze bij mij uitkwamen om hem op te volgen als RvT-lid van Het Nationale Park De Hoge Veluwe heb ik geen seconde hoeven na te denken en volmondig ja gezegd. Als militair ben je regelmatig buiten en waardeer je de natuur. Ik waardeer het enorm dat De Hoge Veluwe gebalanceerd en met verstand omgaat met die natuur. En het praktische voordeel met mijn achtergrond is dat ik kan adviseren bij projecten of contacten waarbij Defensie betrokken is. Als het nodig is kan de directie mij inzetten om wie dan ook te bellen.”

‘Als militair ben je regelmatig buiten en waardeer je de natuur’

example, hold exercises in the Park every so often: during a sports event, or during commando exercises that visitors are not even aware of.”

Wasn't there neighbourliness before then?

“Before that time, there wasn't a close relationship between De Hoge Veluwe and the Ministry of Defence. But we like being good neighbours. The Park needs to have good relations with its surrounding municipalities, with local residents *and with the* Ministry of Defence. This is because the largest part of De Hoge Veluwe borders military terrain, such as the barracks and practice and shooting ranges. The new Park Board soon realised that it would be useful to have someone who's well familiar with the military organisation in the Supervisory Board. This person was my predecessor as Commander of the Armed Forces Dick Berlijn. When they approached me to succeed him as a member of the Supervisory Board of De Hoge Veluwe National Park, I didn't hesitate for even a second; my answer was a resounding 'yes'. As a soldier you spend a lot of time outdoors and have an appreciation of nature. I have enormous appreciation for the balanced and reasoned manner in which De Hoge Veluwe approaches nature. And the practical advantage that my background brings is that I can advise the Park with regard to projects or contacts that the Ministry of Defence is involved with. If necessary, the board can get me to phone just about anyone there.”

Wat is je het meest opgevallen in ruim 10 jaar als lid van de Raad van Toezicht?

“Je treft in het Park overal betrokken en gedreven medewerkers. Van jachtopzieners, horecamedewerkers en portiers tot de directie en alle vrijwilligers. Iedereen is bereid mee te denken en de handen uit de mouwen te steken in dienst van het Park en de bezoeker. Dat kan ik waarderen en herken ik: het is dezelfde mentaliteit als bij Defensie. Ook in de Raad van Toezicht tref ik gedreven collega’s die zich vanuit pure passie voor De Hoge Veluwe inzetten. We komen uit alle disciplines van de samenleving: het bedrijfsleven, de politiek, de overheid en de wetenschap. Vanuit verschillende invalshoeken kunnen we daarom het beleid en de koers belichten. En bepaalde prioriteiten benadrukken, want je kunt niet alles tegelijk doen. We steunen de directie zo goed mogelijk en als dat nodig is geven we ze een hint. In beginsel is de directie natuurlijk zelf verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering, maar het is onze rol om af en toe de discussie aan te gaan. Zeker bij belangrijke beslissingen en grote investeringen zitten we er dicht op. In 2023 hebben we bijvoorbeeld een evaluatie gehad van de besluiten en crisismaatregelen die genomen zijn tijdens de coronaperiode. We zijn die tijd goed doorgelopen, maar wat als dit nog een keer gebeurt? Kunnen we zo’n klap dan weer opvangen? Een van de dingen die we hebben geleerd is dat we altijd voldoende financiële buffers achter de hand moeten hebben. Zodat de gezonde bedrijfsvoering van het Park gezond blijft als

‘As a soldier you spend a lot of time outdoors and have an appreciation of nature’

What has struck you most in your 10 years as a member of the Supervisory Board?

“You come across involved, driven staff wherever you go in the Park. From gamekeepers, catering staff and gatekeepers to the Board of Management and all of the volunteers. Everyone is prepared to think along and roll up their sleeves and get working in service of the Park and of our visitors. This is something I appreciate and recognise: it’s the same mentality that we in the military have. My fellow members of the Supervisory Board, too, are passionate in their enthusiasm and commitment to De Hoge Veluwe. We represent all disciplines in society: the business community, politics, government and science. We can therefore look at the Park’s policy and course from various angles. And emphasise certain priorities, since you cannot do everything at the same time. We support the board as well as possible and give them hints when this is required. In principle, the Board of Management is responsible for the operation of the Park, but it is for us to enter into discussion with them from time to time. When it comes to important decisions and large investments, we certainly get closely involved. In 2023, for example,

zich een nieuwe grote crisis voordoet. En investeringen ook dán kunnen doorgaan, want investeringen - zoals het Park Paviljoen - hebben het Park altijd vooruitgebracht en gezorgd voor meerwaarde voor bezoekers. Deze *lesson learned* hebben we samen met de directie op een goede manier geïmplementeerd. Overigens zijn we iedereen heel dankbaar die het Park een warm hart toedraagt en al startkapitaal heeft gedoneerd voor nieuwe noodzakelijke investeringen - zoals de vernieuwing van het Museonder. Educatie is een belangrijk thema.”

In 2025 zit je maximale termijn als RvT-lid erop.

“Dan heb ik 12 jaar met veel plezier bijgedragen aan Het Nationale Park De Hoge Veluwe - een mooi instituut in Nederland - en zoeken we een opvolger die net als ik weer een *trait-d’union*, de verbinding, naar Defensie kan zijn.”

we evaluated the decisions and crisis measures that were made during the Covid period. We got through this period well, but what if it were to happen again? Would we be able to weather another storm like this? One of the things we’ve learnt is that we must always have sufficient financial buffers in reserve. This is so healthy business operations by the Park remain healthy if a new crisis were to present itself. And that investments can proceed as planned even then, because investments – such as the Park Paviljoen – have always served to advance the Park and have provided added value for our visitors. Together with the Board of Management, we have implemented this lesson learned well. On this subject, we are most grateful to our benefactors one and all who donated the starting capital for new and necessary investments – such as the upgrade of the Museonder. Education is an important topic.”

In 2025 you will have reached the maximum term as a member of the Supervisory Board.

“By then I will have contributed to De Hoge Veluwe National Park – a beautiful Dutch institute – with enormous pleasure for 12 years and we will then look for a successor who can serve as the *trait-d’union*, the link, with the Ministry of Defence again the way I did.”

Martijn Brandhorst

‘Ik werk graag voor maatschappelijke organisaties’

Controle van de jaarrekening van Het Nationale Park De Hoge Veluwe - en die van Het Hoge Veluwe Fonds - ligt in handen van Ernst & Young Accountants. Na goedkeuring zet Martijn Brandhorst er als EY-partner en eindverantwoordelijke accountant uiteindelijk zijn naam en handtekening onder. “Het Park vindt het belangrijk dat de financiën kloppen volgens de regels der kunst, maar het is voor hen veel belangrijker dat de doelstellingen worden gerealiseerd.”

Naam: Martijn Brandhorst

Functie: partner en accountant EY

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds vele decennia

‘I enjoy working for civil society organisations’

Auditing the annual statements of De Hoge Veluwe National Park – and those of Het Hoge Veluwe Fonds – is in the hands of Ernst & Young Accountants. Upon approval, Martijn Brandhorst adds his name and signature as the ultimately responsible accountant. ‘It is important to the Park that the finances are in order according to the rules, but it’s even more important to them that objectives are realised.’

Name: Martijn Brandhorst

Position: partner and accountant at EY

Working relationship with De Hoge Veluwe: for many decades

“We werken met ongeveer 6 teamleden aan de controle van de jaarrekeningen. In het najaar kijken we gedurende één week hoe de processen zijn ingericht, zoals de inkoop en betalingen. We brengen dan ook het proces van opbrengsten in kaart: hoe zorgt het Park ervoor dat elke euro die binnenkomt - bijvoorbeeld uit kaartverkoop en zaalverhuur - in de boeken komt. Vervolgens kijkt het team in het voorjaar zo'n 3 weken naar alle gegevens. Wij passen daarbij data-analyse toe, waarbij we informatie uit de Park-administratie ontlenen en controleren of er uitzonderingen zijn op reguliere patronen. Uiteindelijk resulteert dit in een accountantsverslag: een rapport waarin we de belangrijkste onderwerpen en bevindingen beschrijven van onze totale controle. Dit verslag bespreken we met de administrateur, de directeur-bestuurder van het Park én de financiële commissie van de Raad van Toezicht. Want uiteindelijk moet de Raad van Toezicht de jaarrekening goedkeuren. Maar veel belangrijker nog: tijdens zo'n eindbespreking horen ze hoe de accountant naar hun organisatie kijkt en op welke vlakken er nog kan worden verbeterd.”

Wat is jouw persoonlijke drive om voor deze opdrachtgever te werken?

“Ik werk graag voor maatschappelijke organisaties. Organisaties waar het gaat om maatschappelijk impact maken en niet zozeer om geld verdienen. Dat is ook typisch voor het Park. Winst maken staat niet voorop: ze streven een goed beheer van De Hoge Veluwe na en willen het publiek daarvan laten genieten. Ze willen laten zien hoe mooi Nederland is en zijn als organisatie erg

“There is a team of about six of us that work on the audit of the financial statements. In autumn, we spend a week checking how the processes, such as procurement and payments, have been set up. At this point we also map out the income: how does the Park ensure that every euro it receives – for ticket sales and room rental, for example – is reflected in the books? Subsequently, the team spends three weeks in spring checking all the data. We apply data analysis with reference to information gleaned from the Park's administration and we check whether there are exceptions to regular patterns. This ultimately results in an audit report: a report in which we describe the primary topics and findings of our total audit. We discuss this report with the administrator, the Managing Director of the Park and the finance committee of the Supervisory Board. Ultimately, of course, the Supervisory Board must approve the annual statements. What's even more important, though: during this final discussion, they hear the accountant's view of their organisation and where improvements can be made.”

What is your personal drive for working with this client?

“I enjoy working for civil society organisations. These are organisations that care more about making an impact on society than about earning money. This typifies the Park too. Making a profit is not their ultimate goal: they strive towards good management of De Hoge Veluwe and want the public to be able to enjoy the Park. They want to show how beautiful

gericht op het verbeteren van de toegankelijkheid en de beleving. Dat merk ik ook tijdens formele en informele gesprekken: het Park vindt het belangrijk dat de financiën kloppen volgens de regels der kunst en het is daarbij voor hen heel belangrijk dat de doelstellingen worden gerealiseerd. Als accountant van het Park hebben we daarbij een natuurlijke adviesfunctie. We geven daarom naast financieel en fiscaal advies ook advies over maatschappelijke thema's zoals duurzaamheidsverslaggeving."

Hoelang loopt de samenwerking met De Hoge Veluwe al?

"Ha, dat hebben we zelfs in onze eigen archieven niet kunnen terugvinden. Maar waarschijnlijk al tientallen jaren. In de wandelgangen werd zelfs eens 100 jaar gezegd, maar dat kunnen we niet bewijzen. Als accountant vernietigen we namelijk alle stukken na 7 jaar, oude dossiers zijn er niet meer. Ik weet wel dat de samenwerking terugvoert naar onze rechtsvoorganger Moret & Limperg (Barend Moret was in 1883 in Rotterdam medeoprichter van het eerste Nederlandse accountantskantoor het Bureel van Boekhouding Confidentia, *red.*). Kortom: wij hechten aan duurzame relaties. Persoonlijk vind ik dat ook erg belangrijk. Aan de ene kant zijn we onafhankelijk – een van de pijlers van ons beroep – maar tegelijkertijd doe je het wel samen de opdrachtgever, als partners. Overigens gelden binnen onze beroepsgroep regels over hoelang je bij een opdracht betrokken mag zijn, daarom wisselen we elke 7 jaar de kernteamleden van EY voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Gelukkig mag ik nog een aantal jaren."

the Netherlands is and as an organisation they focus on improving accessibility and enjoyment. I notice this during formal and informal discussions: it is important to the Park that the finances are in order according to the rules, but it's very important to them that objectives are realised. As the Park's accountant, we naturally have an advisory role. For this reason, in addition to financial and tax-related advice, we give advice regarding societal themes such as sustainability reporting."

How far back does the working relationship with De Hoge Veluwe go?

"Now, we ourselves haven't even been able to glean that from our own archives. But it must be decades by now. The figure of 100 years is mooted informally, but we do not have proof of this. Accountants do not retain documentation for longer than seven years, so there aren't any old files left. I do know that the collaboration goes back to our legal predecessor Moret & Limperg (in 1883, Barend Moret was a co-founder of the first Dutch accounting firm Bureel van Boekhouding Confidentia in Rotterdam, *ed*). To put it briefly: we value long-lasting relationships. I attach great importance to them personally too. On the one hand, we are independent – which is one of the cornerstones of our profession – but at the same time you work together with the client, you are partners. It's worth mentioning that there are rules in our profession regarding how long you may be involved in an assignment, which is why the core team members for De Hoge Veluwe National Park change every seven years. Fortunately, I still have a few years left."

‘Bijzondere binding met het Park begon al bij mijn opa’

De geschiedenis van Wolfswinkel gaat terug tot de jaren dertig van de vorige eeuw, valt te lezen op de website van Aannemingsbedrijf M.G. Wolfswinkel uit Hoenderloo. Net als zijn opa en zijn vader werkt ook de huidige eigenaar, Willem Wolfswinkel, veel voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe. “Maar wandelen en fietsen doe ik er ook graag!”

Naam: Willem Wolfswinkel

Functie: directeur Aannemingsbedrijf M.G. Wolfswinkel

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 1930

“Tot ongeveer 1930 was mijn opa in dienst van mevrouw Kröller-Müller; hij was de klusjesman. Daarna is hij als timmerman voor zichzelf begonnen en samen met mijn oma een winkel gestart in ‘kramerijen’: spijkers, schroeven en andere artikelen

‘Special ties with the Park date from my granddad’s time’

The history of Wolfswinkel dates back to the nineteen thirties, is what it says on the website of the contractors M.G. Wolfswinkel from Hoenderloo. Like his grandfather and father before him, the current owner, Willem Wolfswinkel, does a lot of work for De Hoge Veluwe National Park. ‘Of course, I like hiking or biking in the Park as well!’

Name: Willem Wolfswinkel

Position: Managing Director of Aannemingsbedrijf M.G. Wolfswinkel

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 1930

Willem Wolfswinkel

voor in en om het huis. Net na de oorlog heeft hij - samen met Parkmedewerkers - de Koperen Kop gebouwd, het oude restaurant. Met hout uit het bos. Hij werkte met mijn vader ook vaak aan klussen in het Jachthuis Sint Hubertus. Een van mijn eerste klussen was weer de uitbreiding van de Koperen Kop. De bijzondere binding van onze familie met het Park begon dus al bij mijn opa. En sindsdien is de samenwerking tussen Wolfswinkel en De Hoge Veluwe altijd heel goed geweest. Sinds ik in 1996 het aannemingsbedrijf overnam, werken we er continu: aan onderhoud van gebouwen en dienstwoningen, maar we doen ook aan herbouw. Meestal in opdracht van Antea Group, het ingenieursbureau dat betrokken is bij alle bouwprojecten en het 'Meerjarenonderhoudsplan' in het Park. Zij nemen opdrachten aan en begeleiden het proces; wij voeren het uit. Zoals de nieuwbouw van de Parkentrees. Ik heb op kantoor nog alle tekeningen van de oude portiersloges van mijn opa. Die waren vroeger natuurlijk niet zo spannend: een simpel hokje met een ruit aan de voorkant en een toilet erin."

Welke opdrachten hebben jullie onlangs afgerond?

"De verbouwing en verduurzaming van dienstwoning De Pampel in 2023; door ons compleet gerenoveerd. En eind 2022 hebben we de herbouw van De Zwarte Berg opgeleverd. Dat is - naast de bouw van het Museonder en het eerste deel van de rijwielherstelwerkplaats - één van de mooiste projecten die we op De Hoge Veluwe hebben gerealiseerd. Bijzonder was dat we, naast de samenwerking met onder andere architect Joost Brands en Sander Legendijk van

"Until about 1930, my granddad was in the employ of Mrs Kröller-Müller; he was the handyman. Subsequently, he started working as an independent carpenter and started a hardware shop together with my grandma, selling nails, screws and other items for use in and around the home. After the war, he built the Koperen Kop – the old restaurant – together with Park staff. Using timber from the forest. Together with my father, he also often did jobs in the Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus. One of my first jobs was the extension of the Koperen Kop. So, the special ties my family has with the Park date from my granddad's time. And the collaboration between Wolfswinkel and De Hoge Veluwe has been very good ever since. Since I took over the construction company in 1996, we have been working there without interruption: doing maintenance of buildings and staff accommodations, but we also do rebuilds. We're mostly commissioned by Antea Group, the engineering firm that is involved in all of the construction projects and the multi-year maintenance plan in the Park. They take on the jobs and supervise the process; we carry out the work. For example, the newbuild at the Park entrances. At the office, I still have all of my granddad's drawings for the old gate houses. Of course, in the old days these weren't particularly interesting: a simple box with a window to the front and a toilet inside."

Antea Group, weer eens rechtstreeks contact hadden met het Park als opdrachtgever. We hebben het plan van de architect constructief en in detail uitgewerkt.”

Kom je privé ook in het Park?

“Vanwege de bouwkundige projecten kom ik er natuurlijk vaak. Maar ik ga ook graag naar het Park Paviljoen en fijn wandelen en fietsen in het Park. Toen mijn vader met pensioen ging, fietste hij elke dag op De Hoge Veluwe. Met mijn moeder kwam ik veel bij het Jachthuis. We zijn wat dat betreft heel nauw verbonden met het Park. Ik ga er natuurlijk weer mijn best voor doen dat dat zo blijft: ons huidige contract loopt nog tot en met 2024. Aan onze service zal het in elk geval niet liggen. Dat extra stapje blijven we toch wel voor ze zetten; vanwege de speciale band die ik met het Park voel én de geschiedenis tussen Wolfswinkel en Het Nationale Park De Hoge Veluwe.”

What jobs did you recently finish?

“Rebuilding the staff accommodation De Pampel in 2023 and making it more sustainable; we renovated it completely. And towards the end of 2022, we finished rebuilding De Zwarte Berg. Besides the building of the Museonder and the first part of the bicycle repair shop, this was one of the best projects we have completed at De Hoge Veluwe. What was special is that, in addition to the collaboration with architect Joost Brands and Sander Lagendijk from Antea Group, among others, we had direct contact with the Park as our commissioning party for a change again. We worked through the construction aspects of the architect’s plan with them in detail.”

Do you visit the Park in a private capacity too?

“Due to the building projects I visit the Park often, of course. But I also enjoy going to the Park Paviljoen and having a nice walk or cycle in the Park. After my father retired, he used to cycle in De Hoge Veluwe every day. I took my mother to the Jachthuis/country residence often. In that regard, we have very close ties with the Park. Of course, I will be doing my best to keep it that way: our current contract still runs through 2024. We won’t lose the contract due to a lack of good service on our part, that much I do know. We are prepared to walk the extra mile for the Park – because of the special bond I sense with the Park as well as the history between Wolfswinkel and De Hoge Veluwe National Park.”

Sander Lagendijk

We voelen ons trotse ambassadeurs van het Park'

De Berlagebrug - een monumentaal bruggetje - in de tuinen van het Jachthuis Sint Hubertus was in 2014 zijn eerste klus als bouwkundig adviseur van De Hoge Veluwe. Inmiddels heeft Sander Lagendijk als senior adviseur Bouw, met een specialisatie in monumenten, al diverse 'icoonprojecten' in het Park afgerond. 'Wat we hier mogen doen is natuurlijk ook voor ons bijzonder.'

Naam: Sander Lagendijk

Functie: senior adviseur Bouw, ingenieurs- en adviesbureau Antea Group

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2005

'We feel like proud ambassadors of the Park'

In 2014, the Berlage Bridge – a monumental bridge – in the gardens of Country Residence/ Museum Jachthuis Sint Hubertus was the subject of his first job as architectural adviser to De Hoge Veluwe. Since then, as senior adviser for Construction, specialising in monuments, Sander Lagendijk has completed various 'iconic projects' in the Park. 'Of course, what we get to do here is special to us.'

Name: Sander Lagendijk

Position: senior adviser for Construction, engineering and consultancy firm Antea Group.

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2005

“Medewerkers van De Hoge Veluwe zijn goed in natuurbeheer, cultuur en bezoekersmanagement; wij zijn met onze specialisten partner op het gebied van langdurig onderhoud. Dat doen we uiteraard het hele jaar door. Iedere week werkt een enthousiast team van Antea Group adviseurs en projectleiders vanuit het Dienstgebouw aan projecten in het Park. Dat varieert van het beheer en onderhoud van wegen en gebouwen tot het realiseren van ‘icoonprojecten’, zoals de herbouw van De Zwarte Berg en het Park Paviljoen. We geven hierbij bouwkundig advies, assisteren bij vergunningen en maken plannen voor verduurzaming. Of we voeren als centrale spil, in nauw overleg met de Parkdirectie, zelfstandig bouwprojecten uit waarbij we ook andere leveranciers inhuren, zoals aannemers en architecten.”

Welke projecten kenmerkten 2023?

“In het Park ligt ruim 40 kilometer aan asfalt, namelijk wegen en fietspaden. Dat moet je niet alleen goed onderhouden, de komende jaren worden de fietspaden ook verbreed. Daarvoor worden nu plannen gemaakt. Maar een echt hoogtepunt in 2023 was toch wel het krijgen van de bouwvergunning voor de herinrichting van Parkentreë Otterlo. Een intensief proces waarbij veel disciplines samenkwamen; het ontwerp, de techniek bij beveiliging en het managen van bezoekersstromen. De ervaring die we hebben opgedaan met de realisatie van het Park Paviljoen kwam daarbij goed van pas. Ook heeft een collega een dag

“The staff at De Hoge Veluwe are good in nature conservation, culture and visitor management; with our specialists, we are their partner in the field of long-term maintenance. Of course, this is something we do all year round. Every week, an enthusiastic team of Antea Group advisers and project leaders work at projects in the Park from their base in the Service Building. This work varies from management and maintenance of roads and buildings to the realisation of ‘iconic projects’, such as the rebuilding of De Zwarte Berg and the Park Paviljoen. We provide structural advice, help secure permits and make plans for improving sustainability. Alternatively, as the central party and in close consultation with the Board of Management, we independently implement construction projects for which we subcontract suppliers, such as contractors and architects.”

Which projects characterised 2023?

“There are more than 40 kilometres of asphalt in the Park, namely roads and cycle paths. These must not only be maintained well; the cycle paths are also being widened in the next few years. Plans are now being drawn up for this. But the highlight for 2023 really must be obtaining the building permit to redevelop the Otterlo Park Entrance. This was an intensive process involving many disciplines: the design, engineering with regard to security, and management of visitor streams. The experience we gained through the realisation of the Park Paviljoen was very useful here. One of our colleagues even spent a day in the gate house to

in de portiersloge gezeten om zelf te ervaren hoe een portier zijn werk beleeft. Deze ervaringen hebben geholpen bij de totstandkoming van een goed ontwerp.”

Jaren geleden noemde jullie CEO Tanja Lenzion het Park een 'veeleisende opdrachtgever: want ze streven altijd een hoog niveau na'. Hoe ervaar jij dat?

“Het Nationale Park De Hoge Veluwe is als gastheer van alle bezoekers een toonbeeld van kwaliteit. Ze zijn daarom terecht veeleisend voor partners, opdrachtnemers en leveranciers. Maar wat we hier mogen doen is natuurlijk ook voor ons bijzonder. Het Park is een aansprekende opdrachtgever in een unieke omgeving waarvoor je graag die extra stap wilt zetten. De herbouw van De Zwarte Berg - de boerderij die in 2018 afbrandde - is daarvan een goed bewijs. Ik heb er voor de oplevering zelfs een keer proefgeslpen. Juist om zelf te ervaren of er nog iets aangepast moest worden. Want het moet, zoals het Park het ook stelt, 'gewoon goed zijn'. Het managementteam is ook altijd helder over wat ze belangrijk vinden; aan ons vragen ze daar serieus op in te zetten. Dat betekent bijvoorbeeld snel schakelen, focus op details en flexibel zijn. Maar na zo'n jarenlange, intensieve samenwerking zit dat wel in onze genen. Ik loop hier op mijn vrije dag geregeld met mijn hond. Dan kan ik zeker ontspannen, maar ik sta ook altijd 'aan'. Snel even een fotootje maken als me iets opvalt om aan te pakken of te verbeteren. Als Antea Group-medewerkers voelen we ons inmiddels echt trotse ambassadeurs van het Park.”

experience for themselves how a gatekeeper experiences a working day. All of this experience helped us arrive at a good design.”

Years ago, your CEO Tanja Lenzion typified the Park as a 'demanding client, because they always aim for the highest level'. What is your experience of this?

“As the host of all of its visitors, De Hoge Veluwe National Park epitomises quality. For this reason, they are demanding when it comes to partners, contractors and suppliers, and rightly so. Of course, what we get to do here is special to us too. The Park is an exciting client and in a unique environment, so you are more than willing to go the extra mile for them. The rebuilding of De Zwarte Berg – the farmhouse that burnt down in 2018 – is a good example of this. Before the final delivery, I even spent a night there as a trial run. I wanted to experience for myself if there was anything that still needed adapting. Because, as the Park says, everything must 'be just right'. The management team is clear about what is important to them; what they expect of us is to work towards that seriously. This means, for example, that we must be able to change tack fluidly, focus on details and be flexible. But after such a prolonged and intensive working relationship, this comes naturally to us. I often walk my dog in the Park on my day off. While I'm in a relaxed frame of mind then, I certainly never 'switch off'. I'll take a quick pic if I notice something that needs to be fixed or improved. As Antea Group staff, we really feel like proud ambassadors of the Park by now.”

‘Niets is heilig bij ons op de tekentafel’

Hank van Tilborg is tuin- en landschapsarchitect. Met zijn bureau H+N+S is hij al jarenlang verantwoordelijk voor Parkprojecten zoals de herinrichting van het centrumgebied, de vernieuwing van de Parkentrees en de parkaanleg rondom het Jachthuis Sint Hubertus. “Als je daar nu langs het water loopt, ziet bijna niemand meer wat wij daar hebben gedaan. Het voelt blijikbaar goed en logisch.”

Naam: Hank van Tilborg
Functie: directeur H+N+S Landschapsarchitecten
Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2007

“Kunnen jullie het Marchantplein aanpakken? Het is er te kaal en niet gezellig.” Na dit verzoek van de Parkdirectie bezocht ik eind 2006 met Dirk Sijmons - de toenmalige Rijksadviseur voor

‘At the drawing board, nothing is sacrosanct to us’

Hank van Tilborg is a garden and landscape architect. Through his firm H+N+S he has been responsible for Park projects such as the redevelopment of the Central Area, the renewal of the Park entrances and the garden around Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus for many years. ‘Walking along the water’s edge there now, hardly anyone can see what we have changed there. Obviously, it feels good and makes sense.’

Name: Hank van Tilborg
Position: Managing Director of H+N+S Landschapsarchitecten
Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2007

“Could you do something about Marchantplein? It’s too bare there, and not inviting.” After this request from the Board of Management, I visited De Hoge Veluwe together with Dirk

Hank van Tilborg

het Landschap en een van de oprichters van ons bureau - De Hoge Veluwe. Onze analyse was al snel: er is hier veel meer aan de hand. Daarom hebben we uitgezoomd om het plein in zijn context te bekijken. Hoe verhoudt het zich tot het centrumgebied? Hoe verhoudt het centrumgebied zich tot de rest van het Park? En hoe verhoudt het Park zich tot de Veluwe? We zijn zelfs geëindigd met een analyse van De Hoge Veluwe ten opzichte van andere nationale parken in Nederland en de Verenigde Staten. Toen we genoeg wisten zijn we weer gaan inzoomen. Het resulteerde uiteindelijk in het *Totaalplan 2010-2025 Investeren in ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteit*. Een toekomstvisie - inmiddels al een aantal keren geactualiseerd - met plannen die zijn uitgevoerd en waaraan steeds nieuwe projecten zijn toegevoegd. Mijn advies destijds: pak projecten voortaan op én rond ze af. Zorg dat er geen half afgemaakte plannen meer zijn. Of wacht anders liever nog even, bijvoorbeeld totdat de financiering rond is in plaats van in te boeten op de ambitie.”

Kortom, een frisse blik van buitenaf?

“Soms moet je vanuit een ander perspectief kijken, andere uitgangspunten nemen en de situatie zoals die is niet als ‘heilig’ beschouwen. Dat is bij de aanpak van het centrumgebied cruciaal geweest. Je vraagt als directie een nieuw plein en je krijgt een plan voor het hele Park met een complete verbouwing van het centrumgebied. Dat kan alleen als er vertrouwen is. En continuïteit in denken en beleid bij de Parkdirectie. Het Nationale Park De Hoge Veluwe doet de

Sijmons – the then Government Advisor for Landscape and one of our firm’s founders – in 2006. Our analysis yielded a quick result: there was much more that was the matter here. We zoomed out to be able to consider the square in its context. How does it relate to the Central Area? How does the Central Area relate to the rest of the Park? And how does the Park relate to the Veluwe? We even ended up doing an analysis of De Hoge Veluwe vis-à-vis other national parks in the Netherlands and the United States. Once we were satisfied that we knew the context well enough, we zoomed out again. This ultimately resulted in the *Totaalplan 2010-2025 Investeren in ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteit* (Master Plan for Investment in spatial development and quality 2010-2025). This was a vision for the future – which has since then been updated a number of times – giving plans that we have executed and to which new plans have kept being added. My advice at the time: start projects and complete them. See to it that there are no half-finished plans any longer. Or rather wait a little, for example until the funding has been sorted out, rather than having to compromise on your ambitions.”

In other words: a fresh, outsider’s view?

“At times you need to view things from a different perspective, assume different points of departure and not regard the situation as ‘sacrosanct’. This was crucial to our approach to tackling the Central Area. What the Park’s Board of Management asked for was a new square and what it got

dingen anders dan de andere nationale parken. Dat zit 'm in het natuur- en erfgoedaspect, maar ook in het publiekaspect. Het Park wil alle bezoekers een unieke ervaring laten beleven: met de auto, op de fiets, te voet of te paard. Mensen zijn welkom, juist in het hart van het Park. Het lijkt daarmee veel meer op de Amerikaanse *National Parks*. Dan moet je gaan puzzelen en wordt de opgave specifieker en interessanter. Want het moet mooi zijn op een drukke Paasdag, maar ook op een rustige winterdag. We hebben daarom bijvoorbeeld veel aandacht besteed aan de parkeerplaats: ook als er bijna geen auto's staan moet dat gewoon een fijne plek zijn."

Ook Berlages tuinplan was 'niet heilig' bij de herinrichting van de tuin en parkaanleg rondom Jachthuis Sint Hubertus.

"Inderdaad, niets is heilig bij ons op de tekentafel. Rollen schetsvellen kosten bijna niks: daar kun je er nooit genoeg van gebruiken om alle ideeën en opties te onderzoeken. Voor het Jachthuis hebben we uiteindelijk een omvangrijk Hoofdlijnenplan gemaakt, afgestemd met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Het Park kan op basis daarvan gedurende vele jaren de plannen stap voor stap uitvoeren. Kern van ons voorstel: teruggrijpen op de laag van architect H.P. Berlage. Want het is voor zover bekend de enige plek waar hij zo'n tuin en parkaanleg ontwierp, als onderdeel van het *Gesamtkunstwerk*. Ik vond het verbluffend goed ontworpen: het is een calvinistische variant van de Engelse landschapsstijl. Uit zijn plan, dat overigens nooit

was a plan for the entire Park, involving a complete alteration of the Central Area. This only happens within a relationship of trust. And if there is continuity in the thinking and policy of the Board of Management. De Hoge Veluwe National Park does things differently from the way the other national parks do. This is explained by the natural and heritage aspects of the Park, as well as by the public aspect. The Park wishes to let all visitors experience something unique: whether by car, by bike, on foot or on horseback. People are welcome here, particularly in the Park's very heart. In this respect, it is similar to the National Parks in America. This calls for some clever thinking, and the challenge is more specific and more interesting. This is because it needs to be attractive on a busy Easter weekend, but also on a quiet day in winter. And so we have, for example, devoted a lot of attention to the parking area: it needs to be a pleasant space even when there are few cars."

Even Berlage's garden design was declared 'not sacrosanct' when the garden and park design around Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus was tackled.

"Just so. At the drawing board, we consider nothing to be sacrosanct. Rolls of drawing paper cost very little: there's no such thing as using too much paper investigating all ideas and options. For the Jachthuis/country residence we ultimately made a comprehensive Outline Plan, in consultation with the Cultural Heritage Agency. According

volledig is gerealiseerd, sprak een enorme zorgvuldigheid. Met uitgebreide compositiestudies van de waterpartijen en zichtlijnen. We hebben daarom de oorspronkelijke paden - de wandeling langs de vijvers - hersteld. En vooral alle latere toevoegingen, die eigenlijk ingingen tegen Berlages plan, verwijderd. Tuinbeplanting is weggehaald, zodat het nu veel landschappelijker is. Net als de houten brug uit de jaren '70 bij de grote zuidelijke vijver. Toen ik dat voorstelde aan het managementteam was er eerst ongeloof: *'Dus je wilt die brug weghalen?'* Maar ik kon uitleggen dat dat, in de geest van het oorspronkelijke plan, veel beter zou zijn; de oude Berlagebrug zou dan juist beter tot haar recht komen. Nu mist niemand die brug meer. Als je daar nu langs het water loopt, ziet bijna niemand meer wat wij daar hebben gedaan. Terwijl alle oevers zijn aangepast en de routes echt enorm zijn veranderd. Het voelt blijkbaar goed en logisch. En eerlijk gezegd vind ik dat wel een compliment. Zoals de Engelsen zeggen: *It blends in.*"

to this Plan, the Park can execute the plans step by step over a number of years. The heart of our proposal: referring back to the original designs of architect H.P. Berlage. As far as we know, this was the only place he designed a garden and park for, as part of the *Gesamtkunstwerk*. I consider it stunningly well designed: a Calvinist interpretation of English landscape style. His plan, which was in fact never realised completely, was very meticulous. There were extensive composition studies of the ponds and lines of sight. For this reason, we reinstated the original paths – the walk along the ponds. And we removed all later additions, which had actually been contrary to Berlage's plan. Plants were removed from the garden, making it much more landscape-like. And the wooden bridge dating from the 1970s near the large south pond as well. When I first suggested this to the management team, they were incredulous: *'You're saying you want to remove that bridge?'* But I could explain that that would be much better, in keeping with the original plan; the old Berlage bridge would come into its own again. And no-one misses the bridge we removed anymore. Walking along the water's edge there now, hardly anyone can see what we have changed there. And that despite the fact that all of the banks were adapted and the routes were really changed quite extensively. Obviously, it feels good and makes sense. And, quite honestly, I consider that a compliment. As they'd say in England: *It blends in.*"

Ronald Dros

‘We zijn allebei organisaties met een sociaal hart’

Als kind schaatste directeur Ronald Dros vaak over de vijver van het Jachthuis Sint Hubertus. In de bedrijfsfilm van Dros Schoonmaakdiensten (Apeldoorn) staat één van zijn glazenwassers zelfs erin: om alle ramen goed te kunnen wassen. ‘We zijn super trots op zo’n opdrachtgever.’

Naam: Ronald Dros

Functie: directeur Dros Schoonmaakdiensten

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2010

“Onze medewerkers voelen zich erg thuis bij het Park: het huidige team werkt er nu ruim 2 jaar. Elke ochtend maken in totaal zo’n 6 interieurverzorgers het Dienstgebouw, het Park Paviljoen, het Theehuis, de Kemperberg, het Museonder en de toiletten bij het Jachthuis schoon. Om 7.00 uur starten ze en vóór 9.00 uur zijn ze weer weg: voordat alle

‘Both of these organisations are driven by their social heart’

As a child, Managing Director Ronald Dros often went ice skating on the pond at Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus. Dros Schoonmaakdiensten (Apeldoorn)’s company video even shows one of his window cleaners standing *in* the pond – to be able to clean all the windows properly. ‘We are immensely proud of having a client like this.’

Name: Ronald Dros

Position: Managing Director of Dros Schoonmaakdiensten

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2010

“Our employees feel very much at home in the Park: the current team has been working there for over two years.

bezoekers en Parkmedewerkers komen. We doen daarnaast ook specialistische reiniging. Zoals gevelreiniging en glasbewassing; bij het Jachthuis, het Park Paviljoen, de Parkentrees en de rijwielherstelwerkplaats. Elke eerste maandag van de maand komt dan een aparte ploeg om de ramen te wassen. Natuurlijk hebben we alle milieu- en veiligheidscertificaten die nodig zijn om dit werk te doen. Dat verwacht De Hoge Veluwe ook van ons. Maar sommige werkzaamheden vereisen echt vakmanschap. Het Jachthuis verdient bijvoorbeeld ‘gelouterde jongens’ die oog en gevoel hebben voor zo’n oud gebouw. Daar moet je voorzichtig en met waardering mee omgaan. En als - zoals laatst gebeurde - het Dienstgebouw een keer niet is schoongemaakt omdat iemand onterecht dacht dat hij vrij was, dan sturen wij meteen een creditnota en onze excuses voor het ongemak.”

Wat spreekt je aan in het Park als opdrachtgever?

“We zijn supertrots met Het Nationale Park De Hoge Veluwe als opdrachtgever. Ik weet nog dat de toenmalige adjunct-directeur me belde na de aanbesteding en zei: ‘We gaan het met jullie doen’. We hanteren ook bewust geen ‘top fee’; het Park past bij onze doelstelling *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, dan moet je soms wat financiële offers laten. Ook tijdens de coronaperiode hebben we elkaar goed geholpen en afgesproken dat onze mensen tijdelijk ergens anders zouden gaan werken. Maar belangrijker nog: zowel Dros als De Hoge Veluwe zijn organisaties met een sociaal hart. We hebben bijvoorbeeld Oekraïense mensen in dienst

Every morning, a team of some six cleaners clean the Service Building, the Park Paviljoen, Theehuis, Kemperberg, the Museonder and the toilets at the Jachthuis/country residence. They start at 7.00 am and are gone again by 09.00 am, even before any visitors or Park staff arrive. In addition to this, we also do specialist cleaning. This refers to cleaning of the facades and windows at the Jachthuis/country residence, the Park Paviljoen, the Park entrances and the bicycle repair shop. Every first Monday of the month, a separate team arrives to clean windows. Of course, we have all of the environmental and safety certifications we need to be able to do this work. De Hoge Veluwe expects nothing less from us. Certain activities require real craftsmanship, though. The Jachthuis/country residence, for example, deserves the care of ‘seasoned hands’, who have an eye and intuition for an old building like this. You must treat it with care and appreciation. And if – as happened recently – the Service Building isn’t cleaned due to someone mistakenly thinking they had the day off, we send the Park a credit note and apology for the inconvenience right away.”

What appeals to you about having the Park as a client?

“We are immensely proud of having De Hoge Veluwe National Park as a client. I still remember when the then deputy director phoned me after the tender process and said: ‘We’ve chosen you to work with’. We deliberately do not charge the highest fees; the Park matches our corporate

van wie er een aantal op het Park werkt. En mensen met een *voormalige* afstand tot de arbeidsmarkt. *Voormalig*, want inmiddels werken ze bij ons. We zijn daar zelfs voor gecertificeerd. Al vind ik het eigenlijk vanzelfsprekend dat iedereen zich onderdeel kan voelen van de maatschappij - soms met een beetje aanpassing van de werkzaamheden. Zodat je, naast salaris, waardering krijgt en kunt bijdragen aan de samenleving. Als regionale dienstverlener hebben we een aantal jaren geleden ons werkgebied verkleind. Dat zorgt voor meer werknemersgeluk en betere dienstverlening voor opdrachtgevers.”

Als je nu in het Park komt, kijk je dan meteen bij elk gebouw of het schoon is?

“Ik heb normaal wel last van beroepsdeformatie, maar niet als ik over De Hoge Veluwe fiets; rondje Schaarsbergen, Kröller-Müller Museum en via het Jachthuis weer terug naar Hoenderloo, waar ik woon. Dan kom ik niet te dicht bij de gebouwen en kan ik genieten van de uitzichten en vooral de bos- en heidelucht. Inademen van de natuur, dat vind ik fijn. Even twee uurtjes mijn hoofd leegmaken.”

social responsibility objectives, so we're prepared to make financial sacrifices sometimes. During the Covid period, too, we helped each other well, and agreed to have our people work elsewhere temporarily. Even more importantly, though: both Dros and De Hoge Veluwe are organisations that are driven by their social heart. For instance, we employ people from Ukraine, some of whom work in the Park. And people who *used to have* poor job prospects. *Used to have*, because they now work for us. We even have certification in that regard. I must admit, to me it goes without saying that anyone should be able to feel they're part of society – their duties might just need to be adapted a little. This is so you get appreciation in addition to your salary and can contribute to society. As a regional service provider, we reduced the area we operate in a few years ago. For us as an employer this has meant enhanced satisfaction, and for clients it means even better service provision.”

If you enter the Park now, do you immediately check every building to see if it is clean?

“Professional deformation is normal to me, but not when I cycle around De Hoge Veluwe – my route from Schaarsbergen, Kröller-Müller Museum and back to Hoenderloo where I live via the Jachthuis/country residence. This route doesn't run past the buildings, so I get to simply enjoy all the views and, more particularly, the smell of the forest and heather. I really enjoy taking a breath of nature; emptying my head of all cares for a couple of hours.”

‘Er is altijd sprake van een open en constructieve dialoog’

De samenwerking tussen advocatenkantoor NautaDutilh en De Hoge Veluwe dateert van begin vorige eeuw, toen notaris Gerhard Nauta betrokken was bij de oprichting van Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Sinds 2009 is advocaat/partner Rutger Kalsbeek de vaste contactpersoon voor het Park. ‘Zorgvuldig manoeuvreren en uiteindelijk de juiste weg bewandelen lukt alleen als je daarover goed met elkaar het gesprek kunt voeren.’

Naam: Rutger Kalsbeek

Functie: advocaat/partner Litigation & Arbitration NautaDutilh

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 1935

‘The dialogue is always open and constructive’

The working relationship between law firm NautaDutilh and De Hoge Veluwe dates from the early twentieth century, with the involvement of civil-law notary Gerhard Nauta in the establishment of Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Since 2009, lawyer and partner Rutger Kalsbeek has been the regular contact person for the Park. ‘Manoeuvring carefully and then ultimately taking the right route is only possible if you are able to enter into proper dialogue with each other.’

Name: Rutger Kalsbeek

Position: lawyer/partner Litigation & Arbitration NautaDutilh

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 1935

Rutger Kalsbeek

“NautaDutilh bestaat dit jaar 300 jaar: een mijlpaal. Als je dan constateert dat het kantoor al bijna een derde van zijn bestaan mag samenwerken met De Hoge Veluwe, dan geeft dat wel de continuïteit aan. Als ‘huisadvocaat’ helpen we bij alle juridische zaken die er spelen. Nieuwe verzoeken komen eerst naar mij. Vervolgens bepaal ik wie binnen ons kantoor het beste het Park kan bedienen met een vraag of juridisch probleem. Omdat we een breed palet aan diensten aanbieden zijn we bijvoorbeeld de afgelopen jaren vanuit verschillende disciplines met 13 verschillende partners betrokken geweest bij juridische dossiers. Van arbeidsrecht, intellectuele eigendom en civiel recht - mijn specialisme - tot bestuursrecht, vastgoedrecht en corporate vraagstukken. Dat is best uniek. Daarnaast willen we het Park ook graag op een (kosten)efficiënte manier bijstaan. Door bij bepaalde werkzaamheden bewust jongere advocaten uit mijn team in te zetten en ze eigen verantwoordelijkheid te geven. Maar uiteindelijk zie ik alles wat er langskomt.”

Wat is het meest uitdagende ‘Parkdossier’ van de afgelopen jaren?

“De advocatuur is een leuke tak van sport omdat elk probleem, elk vraagstuk anders is. Juridische antwoorden of oplossingen halen we niet zomaar van de plank om toe te passen. Het is vaak maatwerk. Bijvoorbeeld omdat de wederpartij anders is. Vanwege verschillende interpretaties van regelgeving. Of omdat een probleem eventueel publicitaire gevolgen heeft. Het meest uitdagende dossier

“NautaDutilh celebrates its 300th anniversary this year – a real milestone. The fact that the firm has had a working relationship with De Hoge Veluwe for almost a third of its existence points to a certain continuity. As their preferred attorneys, we help them with any legal matters they may face. New requests come to me first. I then determine which one of our lawyers will best be able to help the Park address the issue or legal problem. Since we offer a wide range of services, in the last few years we have, for instance, had 13 different partners from various disciplines involved with legal matters. These ranged from labour law, intellectual property and civil law – my specialism – to administrative law, property law and corporate issues. This is quite unique. Additionally, we try to assist the Park in an efficient, or cost efficient, manner. I do this by consciously allocating certain activities to younger lawyers from my team and giving them their own responsibility. Ultimately, though, I get to see all matters we deal with.”

What was the most challenging ‘Park issue’ of the recent past?

“The legal profession is an interesting field because no two problems, no two issues, are the same. There are no ready legal answers or solutions you can apply across the board. More often, customisation is required. This is because the other party is different in each case. And because people have different interpretations of laws and regulations. Or because an issue might generate negative publicity. The

dat wij de afgelopen jaren hebben opgepakt voor De Hoge Veluwe is onze advisering en juridische betrokkenheid bij de komst van de wolf. Een van buiten komend iets waar het Park ineens mee werd geconfronteerd: ook op juridisch vlak deels onontgonnen gebied.”

Hoe ervaar je de samenwerking met het Park?

“Persoonlijk werk ik erg plezierig samen met De Hoge Veluwe. Maar dat geldt ook voor onze andere advocaten en notarissen; we vinden het allemaal een mooi instituut dat erg tot de verbeelding spreekt. Met betrokken Parkmedewerkers die enorm toegewijd zijn aan het in stand houden van De Hoge Veluwe. Zo’n 20 jaar geleden deed ik zelf voor het eerst juridische werkzaamheden voor het Park. Een aantal jaren later volgde ik Hen Vrolijk op als eerste aanspreekpunt en vaste klankbord. In die rol heb ik veel contact met directeur-bestuurder Seger van Voorst tot Voorst, en MT-leden, met wie ik een enorm loyale, wederkerige relatie ervaar. Er is altijd sprake van een open en constructieve dialoog. We willen samen een bepaald doel bereiken, en dat lukt alleen maar - is mijn stellige overtuiging - als je met elkaar bespreekbaar maakt wat goed gaat en wat beter kan. Dat betekent soms ook een andere, niet juridische kant, van iets belichten. Of zaken breder bekijken: ‘Wat zijn eigenlijk de ideeën van het Park, wat maakt iets los en hoe raakt het jullie?’ Pas daarna bespreek je de mogelijkheden en de aanpak, want voor elk probleem zijn er verschillende wegen die naar Rome leiden. Zorgvuldig manoeuvreren en uiteindelijk de juiste

most challenging issue we took on for De Hoge Veluwe in recent years has been giving advice and legal involvement regarding the arrival of the wolf. This is something from outside that the Park was confronted with all of a sudden; in legal terms this is new territory too.”

What does the working relationship with the Park feel like to you?

“Personally, I find working with De Hoge Veluwe exceedingly pleasant. This is true for our other lawyers and civil-law notaries too; to us it is a beautiful institute that speaks to our imagination greatly. And the Park staff involved are enormously committed to the maintenance of De Hoge Veluwe. About twenty years ago, I handled legal affairs for the Park for the first time. A few years later, I succeeded Hen Vrolijk as the first point of contact and regular sounding board. In this position I have regular contact with Managing Director Seger van Voorst tot Voorst, and with management team members, with whom I have an enormously loyal, reciprocal relationship. There is always open and constructive dialogue. We want to achieve a particular goal together, and that is only possible – I’m convinced of this – if you can discuss what is going well and what can be done better. Sometimes that requires looking into a different aspect of the matter – one which might not necessarily be a legal one. Or taking a broader view: ‘What are the Park’s ideas actually, what elicits a response with you and how does it do this?’ It is only once we’ve reached

weg bewandelen lukt alleen als je daarover goed met elkaar het gesprek kunt voeren. Als je je als advocaat vrij voelt in de gedachtewisseling, zodat je ook ongewenste adviezen kunt geven en suggesties kunt doen die verworpen worden, zonder dat een cliënt denkt 'wat een waardeloze suggestie'. Maar ik ben niet onvervangbaar. Mocht op enig moment blijken dat het tijd is voor een ander vast klankbord, dan zorg ik ervoor dat er vanuit NautaDutilh iemand voor mij in de plaats komt die dat met hetzelfde *commitment* en dezelfde *drive* doet als ik dat probeer te doen."

this point that the options and the approach are discussed, since for every issue there are many roads that lead to Rome. Manoeuvring carefully and then ultimately taking the right route is only possible if you are able to enter into proper dialogue with each other. If as an attorney you have the freedom to speak your mind, to give unwanted advice and make suggestions that are rejected without a client thinking 'what a rubbish suggestion'. I am not indispensable, though. If the time should come for another lawyer to step up as the regular sounding board, I will ensure that NautaDutilh replaces me with someone who will put the same commitment and drive into doing what I have been doing."

Jos Langenkamp

‘Het moet gewoon elke keer weer raak zijn’

Stern Partyservice uit Zwolle - sinds 1936 - verzorgt voor De Hoge Veluwe de catering tijdens speciale evenementen. Zoals de opening van het Park Paviljoen of besloten diners in het Jachthuis Sint Hubertus. Directeur Jos Langenkamp: “Het kostbare porselein uit de kasten van het Jachthuis gebruiken we bijna nooit.”

Naam: Jos Langenkamp

Functie: directeur Stern Partyservice

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2004

“De Parkdirectie zocht ooit naar een externe partij om besloten bijeenkomsten te verzorgen in het Park. Evenementen waarvoor ze bewust geen Park- en horecamedewerkers wilden inzetten. Zo kwam Stern Partyservice - toen nog gerund door oprichter Walter Stern - in beeld. In die jaren draaide ik

‘It simply has to be perfect every time’

Stern Partyservice from Zwolle takes care of the catering at special events for De Hoge Veluwe – and has done so since 1936. These events include the opening of the Park Paviljoen or private dinners in Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus. Managing Director Jos Langenkamp: ‘We almost never use the precious porcelain from the cabinets in the Jachthuis/ country residence.’

Name: Jos Langenkamp

Position: Managing Director of Stern Partyservice

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2004

“At a certain point, the Board of Management was looking for an external party to cater for private meetings in the Park. These are events for which they deliberately did not want to use Park and Hospitality staff. Stern Partyservice – which was then still run by founder Walter Stern – entered

als gastheer zelf nog veel partijtjes van het begin tot het einde mee. Zoals de exclusieve diners in het Jachthuis Sint Hubertus. Ik kan me bijvoorbeeld nog een etentje herinneren met het kabinet-Balkenende. Zaten alle chauffeurs van de ministers in de keuken van het Jachthuis te wachten. Inmiddels blijf ik altijd op de achtergrond, maar doe ik vooral de voorgesprekken en de voorbereiding. Partymanagers, logistieke medewerkers, chefs, gastheren en gastvrouwen nemen het dan op de dag van de uitvoering over.”

Wat komt er allemaal kijken bij het verzorgen van zo'n speciaal diner?

“Maximaal 24 gasten kunnen in het Jachthuis aan één lange tafel eten. De gerechten van elk diner - bijvoorbeeld wild uit het Park - bereiden we zo veel mogelijk voor in Zwolle. Maar als het nodig is gebruiken we ook de keuken van het Jachthuis. Je bent aan het werk in een museum: een kwetsbare omgeving waarin je met zorg met alles moet omgaan. Vanwege die speciale locatie wil ik het liefst dat dezelfde medewerkers de diners verzorgen. Ook logistiek is het een hele klus om alle materialen die je nodig hebt daar te krijgen: van borden en bestek tot een op maat gemaakt vloerkleed. Want het kostbare porselein uit de kasten van het Jachthuis, gebruiken we bijna nooit. En het kleed dat er ligt, is ook een museumstuk. Net als de tafel en de stoelen. We halen altijd alles voorzichtig, met handschoentjes aan, weg (architect H.P. Berlage ontwierp het complete interieur van het Jachthuis, als onderdeel van zijn *Gesamtkunstwerk*, red.).

the stage at this point. In those years, I still acted as a host at parties and was there from beginning to end. At the exclusive dinners in Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus, for example. I still recall a dinner for the Cabinet of prime minister Balkenende. The ministerial chauffeurs all sat waiting in the kitchen of the Jachthuis/country residence. I'm much less actively involved nowadays; I mostly take care of the planning meetings and the preparation. Then on the day of the event, party managers, logistics people, chefs, hosts and hostesses take over.”

What does providing a special dinner like this involve?

“A maximum of 24 guests fit around one long dining table in the Jachthuis/country residence. The dishes for each of the dinners – which might be game sourced from the Park – are prepared in Zwolle as much as possible. If necessary, though, we do use the kitchen of the Jachthuis/country residence. This means working in a museum: it's a vulnerable environment in which everything needs to be handled with care. Due to the special location, I prefer to have the same staff take care of the dinners. Logistically too it is quite a job to get all of the materials you need there: from crockery and cutlery to a tailor-made rug. You see, we almost never use the precious porcelain from the cabinets in the Jachthuis/country residence. And the rug they have there is a museum piece too. As are the table and the chairs. Everything is moved out of harm's way beforehand,

Na afloop zetten we alles meteen netjes terug; de volgende ochtend is er namelijk gewoon weer een rondleiding door die kamer.”

Welke andere evenementen cateren jullie nog meer in het Park?

“Als bedrijven betrokken zijn bij Het Nationale Park De Hoge Veluwe - als sponsor of partner - mogen ze soms een evenement organiseren in het Park. Wij verzorgen dan de catering. Dat varieert van kleinschalige bijeenkomsten tot een picknick met 1.500 mensen op het toenmalige evenemententerrein waar alleen één paal stond met een waterkraantje. Toen hebben we alles gefaciliteerd: van meubilair en toiletvoorzieningen tot stroom en tenten, en uiteraard warm eten en drinken. Een flinke uitdaging. Ook tijdens de opening van het Park Paviljoen is de volledige uitvoering van de horeca aan ons uitbesteed. Zodat alle Parkmedewerkers zich die dag volledig konden focussen op het ontvangen van hun gasten. Eervol om te doen. We zijn er dan ook trots op dat we al zo lang het vertrouwen krijgen van de Parkdirectie om op zo'n bijzondere plek in het Park te mogen samenwerken. Maar we leunen nooit achterover, het moet gewoon elke keer weer raak zijn. Want een event of een diner kun je niet overdoen. Eén ding realiseren we ons daarom altijd: je bent zo goed als je laatste wedstrijd.”

very carefully, with gloved hands (architect H.P. Berlage designed the complete interior of the Jachthuis/ country residence as part of his Gesamtkunstwerk, ed.). Afterwards, we put everything back in its exact spot; the next morning there'll be a tour of the room again, you see.”

What other events to you also cater for in the Park?

“Companies that are involved in De Hoge Veluwe National Park – whether as sponsors or as partners – are sometimes allowed to organise events in the Park. We take care of the catering then. These events have varied from small-scale gatherings to a picnic for 1,500 guests on the old events site, where we had one single little tap at our disposal. We facilitated all of the rest: from furniture and toilet facilities to electricity and marquees, and cooked meals and drinks, of course. This was quite the challenge. During the opening of the Park Paviljoen, too, we were tasked with the complete hospitality implementation. This was so the Park staff could focus all their attention of receiving their guests. It was an honour to be doing this. Obviously, we're proud of the fact that the Board of Management has trusted us to collaborate in such a beautiful part of the Park for so long. We never rest on our laurels, though; it simply has to be perfect every time. After all, you cannot redo an event or dinner. We're always aware of that one fact: you're only as good as your last performance.”

‘Wild van De Hoge Veluwe: dat kan geen andere slager zeggen’

‘Neem iets minder en geniet iets meer’. Slager Gijsbert Wilbrink en zijn vrouw Gea uit Otterlo snappen het wel dat mensen tegenwoordig bewuster vlees eten. Sinds een aantal jaren snijden ze het hele jaar door ook vers wild af uit Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Als énige slagerij in Nederland. En daar zijn ze best trots op.

Naam: Gijsbert en Gea Wilbrink
Functie: eigenaren slagerij Wilbrink
Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2018

- Gijsbert: “Als klein ventje kwam ik al in het Park. Dan fietste ik met een vriendje naar de ingang met in mijn hand een paar plakjes vleeswaren uit de slagerij van mijn vader.

‘Game from De Hoge Veluwe: no other butcher can make this claim’

‘Have a little less and enjoy it a little more’ Butcher Gijsbert Wilbrink and his wife Gea from Otterlo understand that people are conscious about eating meat. For a number of years now, they cut up fresh game from De Hoge Veluwe National Park all year round. They’re the only butcher in the Netherlands to do this. And they’re proud of this fact.

Name: Gijsbert and Gea Wilbrink
Position: owners of the Wilbrink butchery
Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2018

- Gijsbert: “I remember going to the Park as a little boy. A friend and I would cycle to the entrance; I’d have a few

Gijsbert en Gea Wilbrink

En riep ik: 'Meneer de jachtopziener - die in de Pampel woont - is iets vergeten in de winkel'. Konden we zo doorfietsen en heerlijk over De Hoge Veluwe struinen. Tientallen jaren later, de slagerij was inmiddels van ons, stond hier een visboer vlakbij. Een jachtopziener, een andere dan die ooit in de Pampel woonde, kwam daar vaker een visje eten. Op een dag liep hij de slagerij binnen met de vraag: 'Kun je ook wild slachten?' Ik zei: 'Ik ben slager dus ik kan in principe elk beest slachten.' Daarna hoorden we 3 jaar niks meer van de jachtopziener, totdat hij weer in de winkel stond: 'Wil je dat nog steeds doen, wild uit het Park verwerken?' Natuurlijk wilde ik dat nog."

- Gea: "De directeur van het Park, Seger van Voorst tot Voorst, heeft toen ook persoonlijk met ons kennisgemaakt. En met eigen ogen kunnen zien wat wij zoal doen in onze slagerij."

- Gijsbert: "Ze geven je een kans en zijn daar heel serieus in. Daarom duurde het waarschijnlijk ook een aantal jaren. Ik vind dat wel mooi. Ik heb nog een foto gemaakt van de eerste twee herten die ik ophaalde. Die herten heb ik zelf nog gevild, maar dat laten we tegenwoordig door een poelier doen."

Julie halen het wild zelf op in het Park?

- Gijsbert: "Elke week haal ik het wild op uit de koeling in het Park. Het vlees hangt daar dan al een paar

slices of cold cuts in my hand from my father's butchery. I'd shout: 'Mister gamekeeper – he lived in De Pampel – forgot something in the shop'. We were then allowed to enter the Park and explore De Hoge Veluwe at length. Decades later – we were the owners of the butchery by that time – there was a fishmonger's close by our shop. A gamekeeper, a different one from the one who lived in De Pampel all those years before, went there quite often to have a bite of fish. One day he walked into the butchery and asked me: 'Can you slaughter game as well?' I said: 'I'm a butcher so, basically, I can slaughter any animal.' We didn't hear from the gamekeeper again for another three years, until he appeared in our shop one day: 'Are you still interested in processing game from the Park?' Of course I was still interested."

- Gea: "The Managing Director of the Park, Seger van Voorst tot Voorst, then came around to meet us in person. And to see with his own eyes how we do things in our butchery."

- Gijsbert: "They give you an opportunity, and are serious about it. Most probably that's the reason it took them so long to get back to us. I like that. I took photos of the first two deer I collected from the Park. I skinned those deer myself, but nowadays we have a poulterer do that for us."

You collect the deer from the Park yourself?

- Gijsbert: "I collect the game from the cold room in the Park every week. The meat is hung in the cold room for a

dagen om te rijpen, te besterven, zodat het mals wordt. Jachtopzieners hebben de herten of de wilde zwijnen dan ook al ontweid - de ingewanden eruit gehaald - en gekeurd. En de kop en de poten verwijderd. Binnen een paar dagen nadat ik wild ophaal breng ik het weer uitgesneden en uitgebeend terug: bijvoorbeeld als mooie hertenrugfilet, als biefstuk van wild zwijn of als stoofvlees voor de restaurantkeuken.”

- Gea: “We verpakken ook in kleinere porties - worstjes, saté of biefstukken - voor de verkoop in de Parkwinkel. Of we blikken wild in om langer te bewaren. Alles netjes voorzien van de juiste etiketten en houdbaarheidsdatum.”

- Gijsbert: “Het kan natuurlijk altijd gebeuren, maar wij liggen er een nacht wakker van als er met een pakketje iets niet goed is. Bijvoorbeeld een botsplintertje in het vlees.”

‘De beste wildproducten van de Veluwe zijn verkrijgbaar bij ons in de winkel. (Zolang de voorraad strekt)’, staat op jullie website. Wordt het aanbod steeds minder?

- Gijsbert: “Van al het wild mogen we 5% zelf verkopen in onze winkel. Vóór de komst van de wolf haalden we elk jaar zo’n 280 dieren op. Maar dat is nu minder geworden. Moeflonvlees is er bijvoorbeeld niet meer. En bij veel beesten zie je dat ze stress hebben gehad omdat ze zijn opgejaagd door de wolf. Ze hebben dan meer spierweefsel,

few days to ripen, to age, and become nice and tender. Gamekeepers have dressed the deer or wild boar by then and inspected them. And removed the head and the legs. Within a few days after I collect it, I return the game to the Park cut up and boned: for example as a choice venison filet, a wild boar steak or as stewing meat for the restaurant kitchen.”

- Gea: “We also package smaller portions – sausage, skewered meat or steaks – for sale in the Park Shop. Or we can the venison if it needs to last longer. Everything is given the correct label and expiry date.”

- Gijsbert: “While imperfections in a package of meat can always happen, it keeps us awake at night if it does. A little bone chip in the meat, for example.”

‘The best game products from the Veluwe are available from our butcher shop. (While stocks last)’ it says on your website. Does this mean stocks are dwindling?

- Gijsbert: “We are allowed to sell 5% of all the game in our shop. Before the arrival of the wolf, we collected about 280 animals a year. That number has decreased. There is no mouflon meat anymore, for example. And in many cases the meat shows signs of stress due to the animals being hunted by wolves. They end up having more muscle tissue, which makes the meat tougher. But since

waardoor het vlees taaier wordt. Toch hebben we vanaf het begin van de samenwerking met het Park afgesproken: wij verkopen alleen maar wild van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. En daar zijn we wel heel blij mee. Want geen enkele andere slager in Nederland kan dat zeggen. Als we dan een jaar weinig wild kunnen verkopen, dan is dat maar zo.”

the start of our working relationship with the Park the agreement has been: we only sell game from De Hoge Veluwe National Park. And we're very happy with this arrangement. There is no other butcher in the Netherlands who can make this claim. If we have less game to sell in a particular year, so be it.”

‘Een gebouw vertelt je wat je wel en niet kunt doen’

De huisarchitect van Het Nationale Park De Hoge Veluwe is Joost Brands van het Rotterdamse bureau Quist Wintermans Architecten. Brands nam het bureau 5 jaar geleden over. ‘Als de opdrachtgever een sterke visie heeft, worden projecten alleen maar beter.’

Naam: Joost Brands

Functie: directeur en architect Quist Wintermans Architecten

Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 1996

“In 1972 ontwierp architect Wim Quist de uitbreiding van het Kröller-Müller Museum. Toen het Park in 1996 bij het ondergrondse museum Museonder een bezoekerscentrum wilde, kwamen ze bij Frank Wintermans uit om dat te ontwerpen. Vanaf dat moment is de samenwerking met het Park ontstaan. Wintermans was daarna ook betrokken

Joost Brands

‘A building lets you know what you can do and what not’

De Hoge Veluwe National Park’s regular architect is Joost Brands of the firm Quist Wintermans Architecten in Rotterdam. Brands took over the firm five years ago. ‘If the client has a powerful vision, projects only get better.’

Name: Joost Brands

Position: Managing Director and architect at Quist Wintermans Architecten

Working relationship with De Hoge Veluwe: since 1996

“In 1972, architect Wim Quist designed the extension to the Kröller-Müller Museum. When, in 1996, the Park wanted to add a visitor centre to the underground Museonder museum, it was Frank Wintermans they ended up choosing for the design. The working relationship between him and the Park started here. Hereafter, Wintermans was also involved in the

bij de renovatie van het Dienstgebouw; zo word je als Quist Wintermans Architecten de huisarchitect van het Park. Mijn eerste Parkproject als directeur van het bureau was de herbouw van De Zwarte Berg. De boerderij was volledig afgebrand. De vraag aan de Parkdirectie was dus wat voor soort gebouw daar moest komen. Daar hadden ze verschillende gedachtes over, net als ik. In elk geval niet te conceptueel, niet te wulps. Het liefst iets in de stijl van de oude boerderij. Wij hebben vervolgens een ontwerp gemaakt dat door de aannemer technisch is uitgewerkt. Overigens met een beperkt budget van de verzekeraar en een strak programma van eisen. Want de wens was bijvoorbeeld dat elke royale slaapkamer een eigen badkamer zou krijgen. Ik kan nu wel zeggen dat het - binnen de randvoorwaarden die zijn gesteld - een fantastisch landhuis is geworden. Met een mooi dak, grote dakkapellen en veel licht. En een royale entree die doorloopt in de dakkapel. Een huis dat goed, compact georganiseerd is: met korte looplijnen en weinig restruimte. Een klassiek landhuis dat luxe aanvoelt, met mooie materialen en een keuken centraal in de woning. En natuurlijk dat zwarte hout als knipoog naar de afgebrande boerderij. Met mijn gezin heb ik er nog een weekend gelogeed. Dan ervaar je en zie je dat wat je hebt bedacht, werkt. Als je het huis nu van een afstand bekijkt heb je ook niet het gevoel dat daar een nieuw landhuis staat. En dat was de bedoeling.”

Waarin herken je de hand van de huisarchitect?

“Een van onze kernwaarden is de klare lijn. Maar die klare lijn hoeft niet altijd recht te zijn, dat kan ook een gekromde

renovation of the Service Building; and this made Quist Wintermans Architecten the Park’s regular architect. My first Park project as managing director of the firm was rebuilding De Zwarte Berg. The farmhouse had burnt down completely. My question to the Board of Management was therefore what kind of building they wanted to build there. They had a number of ideas, as did I. But nothing too conceptual, nothing too curvaceous. Preferably something in the style of the old farmhouse. We then made a design, for which the contractor worked out the technical details. I must add: the budget allowed by the insurance company was tight, and the schedule of requirements equally so. Each of the spacious bedrooms, for example, was to have its own bathroom. What I can say now is that – given the preconditions that were set – the result is a fantastic country house. One with a beautiful roof, large dormers and ample light. With a royal entrance that extends through the dormer. A house that is well and compactly organised: you don’t need to walk long distances and there is little wasted space. It’s a classic house that exudes luxury, with fine materials and a kitchen at centre stage. And, of course, black timber suggesting the burnt down farmhouse. I stayed there one weekend with my family. And I experienced the house and saw that what I had conceived actually works. If you now look at the house from a distance you do not necessarily have a sense of the house being new. And that was what we had in mind.”

lijn zijn. Hij is wel altijd geladen met betekenis; het moet logisch zijn en mensen moeten het kunnen begrijpen. Ik vind het zelf ook fijn als ik structuren en logica herken. Bij het Kröller-Müller Museum transformeren we bijvoorbeeld de depots naar kantoren. Wim Quist had een duidelijke stijl qua architectuur waarop we dan voortborduren. Als bureau analyseren we een gebouw en kijken we naar de eigenschappen. Dat koppelen we vervolgens aan het verzoek van een opdrachtgever. Net als bij gebouwen van Quist werk ik ook veel aan Wintermans-gebouwen: moderniseren en verduurzamen. Het bezoekerscentrum dat ooit is gebouwd door collega Wintermans is inmiddels een deel van zijn functie kwijtgeraakt dankzij de komst van het Park Paviljoen. Daarnaast wil het Park graag het Museonder en de expositie vernieuwen. Bij restauratie - ook bij het bezoekerscentrum - gaat het dan altijd om de vraag: moeten we het contrast opzoeken of juist doorbouwen op bestaande elementen? De Parkdirectie vertrouwt daarbij op onze professionaliteit en kennis. We gaan eerst eens goed analyseren wat de kwaliteiten zijn van beide gebouwen; wat kan beter en wat zijn precies de wensen? En kijken daarbij ook naar verbetering van de routing - de link - tussen het museum en het bezoekerscentrum. Misschien moeten we dan wel van twee gebouwen één gebouw maken? Na een goede analyse komen de antwoorden vanzelf. Want een gebouw vertelt je uiteindelijk wat je wel en niet kunt doen. Als de opdrachtgever dan ook nog een sterke visie heeft, worden projecten alleen maar beter."

What is the signature of the Park architect?

"Clean lines are one of our core values. A clean line doesn't necessarily need to be straight; it can also be a curve. It does always carry meaning, though; it must be logical and people must be able to understand it. I also like being able to recognise structures and logic. At the Kröller-Müller Museum, for example, we transformed the repositories into offices. Wim Quist had a clear architectural style that we can build on. As a firm, we analyse a building and look at its characteristics. We then link the outcome of our analysis to the client's request. As with Quist's buildings, I also work on Wintermans' buildings a lot: to modernise them and make them more sustainable. The visitor centre built by my colleague Wintermans lost part of its function when the Park Paviljoen was built. And the Park would like to have the Museonder and its exhibition upgraded. In the case of restoration – and this applies to the visitor centre too – the question is always: should we go for contrast or rather continue building on the existing elements? The Board of Management relies on our knowledge and professionalism in this regard. First we analyse the qualities of both buildings thoroughly: what could be done better and what does the client want? And we consider how the routing – the link – between the museum and visitor centre can be improved. Should the two buildings perhaps be combined into one building? A good analysis usually automatically yields the answers. After all, a building lets you know what you can do and what not. And if the client has a powerful vision to boot, projects only get better."

‘Een fysieke barrière - met gaas - is altijd nodig’

De eerste afrastering van Arfman Hekwerk in het Park? Die werd in 1982 geplaatst bij De Franse Berg, stelt directeur Edward van Veen. Het bedrijf maakt inmiddels hekwerken en faunavoorzieningen voor bijvoorbeeld amfibieën (zoals slangen en zandhagedissen), klein wild (zoals dassen en bevers) en wilde varkens en herten. ‘En tegenwoordig ook een wolfkerend raster.’

Naam: Edward van Veen
Functie: directeur Arfman Hekwerk
Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 1982

“Voor elke doelsoort is er een ander hekwerk, een ander raster. Met verschillende soorten gaas, verschillende soorten palen

‘A physical barrier – one with mesh – is always necessary’

The first fencing by Arfman Hekwerk in the Park? This was at De Franse Berg in 1982, says Managing Director Edward van Veen. Since then the firm has been making fences and eco facilities for amphibians (such as snakes and sand lizards), small game (such as badgers and beavers) and wild boar and deer. ‘And currently, too, a wolf-proof boundary fence.’

Name: Edward van Veen
Position: Managing Director of Arfman Hekwerk.
Working relationship with De Hoge Veluwe: since 1982

“Each target species requires a different kind of fence, a different enclosure. Each with a different kind of mesh,

Edward van Veen

en verschillende hoogtes. Sommige rasters graven we in, soms wel 20 centimeter in de grond en 30 centimeter haaks omgezet naar de wildzijde. Of De Hoge Veluwe nu een hoog of laag hekwerk nodig heeft of een nieuw buitenraster: het kan allemaal. We zijn ook organisaties die goed bij elkaar passen en hebben al veel gedaan in het Park; de samenwerking is buitengewoon plezierig. Daarbij proberen we ook in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. Zoals de komst van de wolf. Dan ontwikkelen we een wolfkerend raster om de moeflons, die nog in het Park zijn, te beschermen.”

Waarom moet zo'n raster voldoen?

“Het gaas is ingegraven in de grond. Want de eerste beweging die een wolf maakt is: hij wil eronderdoor. Het is aan de buitenzijde voorzien van 3 stroomdraden of gaas dat volledig onder stroom staat. En de hoogte is zo'n 1.60 meter boven het maaiveld. De voorschriften van de provincie Gelderland zijn 1.20 meter, maar dat vinden we bij Arfman te laag. Stel je maar eens een hongerige wolf voor die niet onder het hek door kan en aan de andere kant van dat hek honderden schapen ziet staan... Wij hebben daarom de filosofie dat een wolfkerend hek hoger moet zijn. Op zich wordt de natuur niet mooier van hoge rasters, maar lage rasters gaan niet altijd gepaard met zekerheid. Uiteraard proberen we er wel altijd voor te zorgen dat hekken zo min mogelijk zichtbaar zijn en een natuurlijke uitstraling hebben.”

different piles and different height. Some of the fences are dug in, up to 20 centimetres into the ground and 30 centimetres across towards the inside where the game is. Whether De Hoge Veluwe needs a low or a high fence or new perimeter fencing: we can provide it all. Our organisations are well suited to each other and have done so much work in the Park; our working relationship simply is a fine one. It involves responding to new developments, such as the arrival of the wolf. To deal with this, we've developed a wolf-proof fence to protect the mouflons that remain in the Park.”

What are the requirements a fence of this nature must meet?

“The mesh must be dug into the ground. Obviously, the first thing a wolf wants to do is crawl under the fence. On the outside, it has three electrified wires or fully electrified mesh. And it is 1.6 metres high. The height required by the province of Gelderland is 1.2 metres above the ground, but at Arfman we consider this too low. Imagine a hungry wolf trying in vain to crawl under the fence while faced by hundreds of sheep on the other side... That's why our philosophy is that a wolf-proof fence must be higher. It's true that high fences don't make nature prettier, but lower fences don't always give you the security you need. Of course, we always try to ensure that fences are as minimally visible as possible, and that they have a natural look.”

Hoeveel kilometers aan Arfman-hekwerk staat er inmiddels in het Park?

"Héél veel. Op veel plekken vervangen we bijvoorbeeld het stalen buitenraster: elk jaar een stuk. Dan laten we oude aluminium palen staan, want die zijn nog goed, vervangen we het gaas en zetten we overal nieuwe puntdraadkoppen op. Het moet namelijk ook menskerend zijn. Voor het buitenraster van De Hoge Veluwe geldt: het moet mensen en wolven buitenhouden, edelherten en wilde varkens binnenhouden, en dassen mogen migreren. Samen kom je dan weer tot een veilige oplossing, die overigens nooit 100% waterdicht is. De natuur is namelijk weerbarstiger dan we soms denken. En als we een mierenhoop of dassenburcht tegenkomen, gaan we daar met het hek omheen. De afgelopen jaren hebben in het Park ook veel rasters om bosverjongingsprojecten gezet. Met duurzame houten palen en gaas - bijvoorbeeld op een gebied van 400 meter bij 400 meter. Zodat jonge bomen de kans krijgen om te groeien. Dat doen we ook bij pleegakkers (akkers die ingezaaid worden met akkerkruiden en gewassen die vroeger in deze streken voorkwamen) om ze te beschermen tegen vraat van edelherten en wilde varkens. En we plaatsen en onderhouden de wildroosters in het Park: rechtopstaande strippen van staal, zodat het wild er niet overheen kan. Maar wil je een omgeving echt veilig houden, voor mens en dier, dan is een fysieke barrière - met gaas - altijd nodig."

How many kilometres of Arfman fencing does the Park have by now?

"Lots and lots. In many places, for example, we are replacing the steel perimeter fence – we do a bit every year. We leave the old aluminium posts as they are still in good order, replace the mesh, and attach barb arms to the top. This is because the fence also needs to deter humans. The following applies to De Hoge Veluwe's perimeter fence: it must keep humans and wolves out, red deer and wild boar in, and allow badgers to migrate. Together, we arrive at a safe solution, which – truth be told – can never be 100% foolproof. This is because nature is less predictable than we sometimes think. And if we encounter an ant hill or a badger sett, we lead the fence around it. In the last few years, many forest rejuvenating projects in the Park have been enclosed, using sustainable wooden piles and mesh – in grids of about 400 metres by 400 metres. This is to give young trees the opportunity to grow. We also do this around foster fields (fields that are sown with field herbs and plants that used to grow naturally in these regions), to protect them from damage by red deer and wild boar. And we install and maintain the game grids in the Park: upright steel strips that game cannot get across. But if you want to keep an environment really safe, for humans as well as animals, a physical barrier – one containing mesh – is always necessary."

Ine Bakker en Frank van Asseldonk

‘De portiers dragen al kostuums van gerecyclede PET-flessen’

Vanaf de keukentafel en met een ‘nette derdehands bedrijfsbus’ begonnen Ine Bakker en Frank van Asseldonk zo’n 18 jaar geleden BAS Bedrijfskleding in Arnhem. Sinds een aantal jaren leveren ze ook de werkkleding voor de portiers en de horecamedewerkers van De Hoge Veluwe. ‘Een fantastisch mooie referentie.’

Naam: Ine Bakker en Frank van Asseldonk
Functie: eigenaren BAS Bedrijfskleding
Samenwerking met De Hoge Veluwe: sinds 2016

Frank: “De portiers en receptiemedewerkers in het Park dragen representatieve kostuums: nette overhemden, pantalons, jasjes, colbertjes en buitenjassen. Aan

‘The gatekeepers already wear suits made of recycled PET bottles’

With plans drawn up at the kitchen table and a ‘neat but third-hand company van’, Ine Bakker and Frank van Asseldonk set up their business BAS Bedrijfskleding in Arnhem 18 years ago. They have been supplying the gatekeepers and hospitality staff of De Hoge Veluwe with work clothing for a number of years now. ‘A really great reference.’

Name: Ine Bakker and Frank van Asseldonk
Position: owners of BAS Bedrijfskleding
Working relationship with De Hoge Veluwe: since 2016

Frank: “The gatekeepers and reception staff in the Park wear presentable suits: neat shirts, trousers, formal and more informal jackets and overcoats. Hospitality staff – the

medewerkers in de horeca - de bediening - leveren we sloven en overhemden. Nieuwe Parkmedewerkers passen hun werkkleding in onze showroom, als het nodig is dan kunnen we iets voor ze vermaken. Bijvoorbeeld de mouwlengte van een colbert. We zijn heel blij dat we mogen leveren aan Het Nationale Park De Hoge Veluwe; een fantastisch mooie referentie.”

Ine: “Samen met het Park zoeken we altijd naar de meest geschikte producten. We houden daarbij natuurlijk rekening met de voorkeur en de huisstijl van De Hoge Veluwe wat betreft logo's en stiksels op kleding. Maar we adviseren ook over de uitstraling: werkkleding ziet er steeds hipper en meer casual uit. Al gaat het er uiteindelijk om dat alles wat je draagt tijdens je werk functioneel en duurzaam is. Werkkleding wordt vaak intensief gedragen en gewassen, dan moet het kwalitatief goed zijn en lang meegaan.”

Frank: “De overhemden die wij leveren hebben bijvoorbeeld een mix van katoen (een natuurproduct), polyester (dat is vormvast en kleurvast) en stretch. Mooie, sterke producten die lang in model blijven. Bedrijfskleding is tegenwoordig sowieso meer *stretchy*; het moet comfortabel zitten. Iedereen moet het kunnen dragen zoals hij of zij dat ook privé het liefst doet. De een graag meer aangesloten, de ander juist iets losser. Daarom bieden we meerdere pasvormen aan binnen dezelfde stijl. We zijn er wel alert op

servicing staff – get aprons and shirts from us. New Park employees try on their work clothing in our showroom, so we can alter anything that's not quite perfect. The length of jacket sleeves, for example. We're very glad to be a supplier to De Hoge Veluwe National Park; this is a really great reference.”

Ine: “Together with the Park, we always look for the products that are most suitable. Our decisions take account of the preference and corporate identity of De Hoge Veluwe as far as logos and embroidery on clothing is concerned. But we also give advice on the look: work clothing has been getting hipper and more casual of late. Ultimately, though, it's about everything you wear at work being functional and sustainable. Often, work clothing is intensively worn and laundered, so it must be long-lasting and of good quality.”

Frank: “The shirts we supply, for example, are made from a mix of cotton (a natural product), polyester (which retains its shape and colour) and stretch fabric. These are attractive, strong products that retain their shape for a long time. Whichever way you look at it, work clothing is more stretchy nowadays; it must be comfortable to wear. Everyone needs to be able to wear their work clothing the way they wear their clothes in their non-work life. Some like well-fitting clothes, and others prefer their clothes to have a looser fit. For this reason, we have various fits in

dat aangeboden artikelen lang in ons assortiment blijven en niet te vaak wisselen van kleur of model. Er moet namelijk - ook bij het Park - gedurende een aantal jaren continuïteit zijn in je bedrijfskleding.”

Ine: “Als je een team of afdeling aankleedt en er komen na 2 jaar nieuwe mensen, dan wil je niet dat ze in verschillende modellen of kleuren lopen. Het voordeel bij bedrijfskleding is dat veel jarenlang naleverbaar is. Dat we met ons bedrijf zelf in de regio zitten heeft ook toegevoegde waarde. Niet alleen om de kleding door te passen; als we snel iets moeten leveren aan het Park dan kan dat ook.”

Frank: “Een andere trend in onze branche is het gebruik van duurzame materialen. Bijna alle kledingfabrikanten van werkkleding zijn bezig om als grondstof gerecyclede content - bijvoorbeeld polyesters of biologische katoen - te gebruiken. De Parkportiers dragen bijvoorbeeld al kostuums van gerecyclede PET-flessen. Het recyclen van de bedrijfskleding die we leveren aan De Hoge Veluwe is wat ons betreft een volgende stap in onze samenwerking. Dan nemen we oude, gebruikte werkkleding weer mee, zodat een gespecialiseerd bedrijf het kan verwerken en er nieuwe kleding van gemaakt kan worden. We hebben ook al eens met medewerkers van de Parkwinkel gesproken over het leveren van relatiegeschenken, zoals caps met een borduurlogo van het Park. Kortom, er is nog veel dat we samen kunnen doen.”

every style. What we are alert to is that the items we offer remain in our collection for a long time and that we do not change the colours or designs too often. There needs to be continuity in working clothing for a number of years – and this applies to the Park too.”

Ine: “Say you clothe a team or department. If new staff join two years later, you don’t want them wearing different designs or colours. The advantage of work clothing is that lots of it can be ordered for many years into the future. The fact that our company is from the region also adds value. Not only in terms of being able to try on clothing; if something needs to be supplied to the Park at short notice, we can do this.”

Frank: “Another trend in our sector is the use of sustainable fabrics. Nearly all manufacturers of work clothing currently use recycled content – polyesters or biological cotton, for example – as a raw material. The Park gatekeepers, for example, already wear suits made of recycled PET bottles. In our view, recycling the work clothing that we supply to De Hoge Veluwe is a next step in our collaboration. We’ll take old, used work clothing away with us in order for a specialist company to process it and make new clothing out of it. We’ve spoken to staff in the Park Shop about supplying corporate gifts, such as caps with the Park logo embroidered on them, too. In short: there’s still a lot we can do together.”

De cijfers over 2023 / The figures for 2023

Exploitatierekening (in duizenden euro's) / **Financial statements** (in thousands of euros)

	2023 Werkelijk / Actual	2022 Werkelijk / Actual
Baten / Income		
Entreegelden / Admission fees	6.832	6.023
Horeca / Hospitality	2.258	1.952
Faciliteiten / Facilities	539	646
Huren en pachten / Rental and leases	234	247
Vergoeding KMM / KMM fee	286	261
Diverse baten / Sundry income	1.534	1.554
	<hr/> 11.683	<hr/> 10.683
Lasten / Expenses		
Personeelskosten / Personnel costs	5.558	4.964
Diverse directe kosten / Sundry direct costs	2.879	2.664
Algemene kosten / General expenses	650	536
Geldmiddelen / Cash	168	216
Afschrijvingen / Depreciation and amortisation	1.787	1.707
	<hr/> 11.042	<hr/> 10.087
Exploitatieresultaat / Operating result	641	596
Bijzondere baten en lasten / Extraordinary income and expenses	468	790
	<hr/> 1.109	<hr/> 1.386
Resultaat / Result		

Balans per 31 december (in euro's) (voor bestemming van het resultaat) / **Balance sheet as at 31 December (in euros)** (before appropriation of the result)

	2023	2022
Activa / Assets		
Vaste activa / Fixed assets		
Materiële vaste activa / Tangible fixed assets	23.175.535	22.192.330
Vlottende activa / Current assets		
Voorraden / Inventories	309.352	273.474
Vorderingen op korte termijn / Short-term receivables	1.435.393	976.660
Geldmiddelen / Cash	3.860.849	4.614.121
	5.605.594	5.864.255
Totaal activa / Total assets	28.781.129	28.056.585
Passiva / Liabilities		
Eigen vermogen / Equity		
Algemene reserve / General reserve	13.413.214	12.830.705
Bestemmingsreserve / Appropriated reserve	2.290.917	1.476.024
Onverdeeld resultaat / Unappropriated result	1.104.398	1.392.739
Reserve herwaardering / Revaluation reserve	2.537.000	1.856.435
	19.345.529	17.555.903
Voorzieningen / Facilities	50.000	46.000
Langlopende schulden / Long-term debts	5.685.931	6.458.332
Korte termijn verplichtingen en Overlopende passiva / Short-term liabilities and accrued liabilities	3.699.669	3.996.350
Totaal passiva / Total liabilities	28.781.129	28.056.585

Het exploitatieresultaat bedraagt € 641.000. Na mutatie van de bijzondere baten en lasten ad € 468.000 is het eindresultaat € 1.109.000 positief. Er is door Ernst & Young Accountants LLP een goedkeurende verklaring van de onafhankelijke accountant afgegeven.

Ten opzichte van 2022 is het exploitatieresultaat toegenomen met € 45.000, van € 596.000 tot € 641.000 positief.

The operating result amounts to €641,000. After the change in extraordinary income and expenses of €468,000, the final result is €1,109,000 positive. Ernst & Young Accountants LLP has issued an unqualified independent auditor's report.

Compared to 2022, the operating result increased by €45,000, from €596,000 to €641,000 positive.

Deze toename is met name ontstaan door: / This increase is primarily attributable to:	(in euro's / in euros)
• een toename van de entreegelden door meer bezoekers en hogere entreegelden / An increase in admission fees due to higher visitor numbers and higher admission fees	809.000
• een toename van de omzet in de horeca / An increase in hospitality sales	306.000
• een afname van de kosten voor geldmiddelen door aflossing en hogere rentevergoeding op het positieve banksaldo / A decrease in cash costs due to redemption and higher interest earned on the positive bank balance	48.000
• een toename van de vergoeding Kröller-Müller Museum door indexatie / An increase in the Kröller-Müller Museum fee due to indexation	25.000
• een afname van de opbrengst huren door verkoop en leegstand / A decrease in rental income due to sales and vacancy	-13.000
• een afname van de diverse baten door lagere opbrengst voor natuurbeheer / A decrease in sundry income due to lower revenue for nature conservation	-20.000
• een toename van de afschrijvingen door investeringen / An increase in depreciations due to investments	-80.000
• een afname van de omzet in de stichting Faciliteiten door sluiting camping / A decrease in revenue of the Facilities Foundation due to closure of camping site	-107.000
• een toename van de algemene kosten / An increase in general expenses	-114.000
• een toename van de diverse directe kosten / An increase in sundry direct costs	-215.000
• een toename van de personeelskosten / An increase in staff costs	-594.000
Totaal / Total	45.000

Bezoekersaantallen

Het Nationale Park De Hoge Veluwe werd in 2023 bezocht door 559.898 betalende bezoekers. Een stijging ten opzichte van 2022, toen 550.196 mensen het Park bezochten. Voor het jaar 2023 was het aantal bezoekers begroot op 550.000. Het Kröller-Müller Museum telde in 2023 240.899 betalende bezoekers. In 2022 was dit 219.085.

Er werden in 2023 11.174 jaarkaarten voor het Park verkocht, 1.700 minder dan in 2022 (12.874). Jachthuis Sint Hubertus werd 19.487 keer bezocht. In 2022 was dit 15.662.

Visitor numbers

De Hoge Veluwe National Park received 559,898 paying visitors in 2023. This represents an increase compared to 2022, when 550,196 people visited the Park. For 2023 the number of visitors was estimated at 550,000. The Kröller-Müller Museum welcomed 240,899 paying visitors in 2023. In 2022 the figure was 219,085.

11,174 annual passes were sold in 2023, 1,700 less than in 2022 (12,874). The Country Residence/Museum Jachthuis Sint Hubertus was visited 19,487 times. In 2022 the figure was 15,662.

Overzicht aantal medewerkers 31-12-2023 (headcount) / Number of employees on 31-12-2023 (headcount)

Jaar / Year	Horeca / Hospitality	Park / Park	Totaal / Total
2023	44	95	139
2022	45	95	140
2021	41	95	136
2020	41	96	137

In- en uit diensttredingen 2023 / Turnover 2023

	Horeca / Hospitality	Park / Park
In dienst / Started employment	37	24
Uit dienst / Left employment	38	24

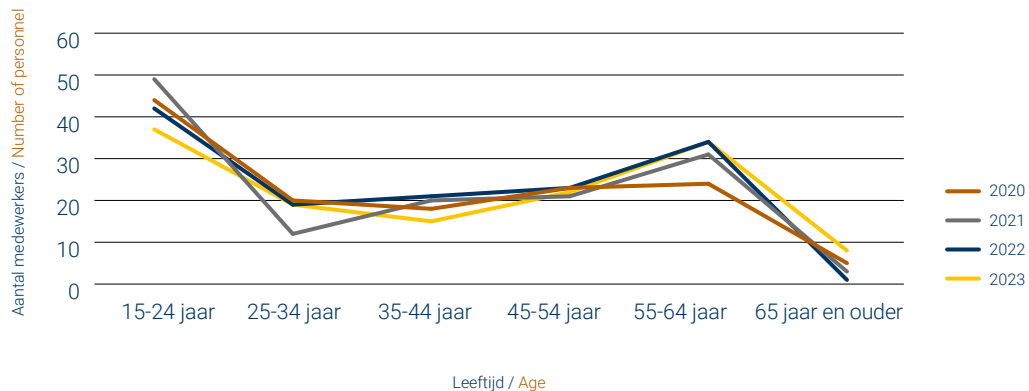
Verdeling contractsoorten 31-12-2023 / Distribution of contract types on 31-12-2023

Soort contract / Contract type	Full-time / Full-time	Part-time / Part-time	Oproep / On-call	Totaal / Total
Onbepaalde tijd / Permanent	28	19	36	83
Bepaalde tijd / Fixed-term	12	9	35	56
Totaal / Total	40	28	71	139

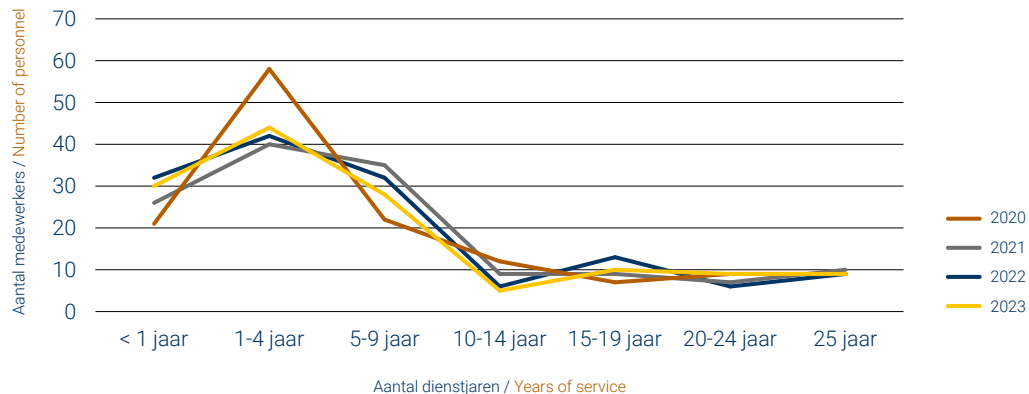
Verdeling man/vrouw 31-12-2023 / Gender distribution on 31-12-2023

Jaar / Year	Man / Man	Vrouw / Female	Totaal / Total	%Man / %Man	%Vrouw / %Female
2023	65	74	139	47	53
2022	65	75	140	46	54
2021	67	69	136	49	51

Leeftijdsopbouw totaal / Age breakdown

Dienstjaren 2020-2023 / Years of service 2020-2023

Ziekteverzuim/ Sickness rate

	2023	2022	2021	2020
Park / Park	4,17%	5,15%	3,49%	4,12%
Horeca / Hospitality	3,46%	2,19%	2,76%	1,49%

Bijlagen / Appendices

Managementteam 2023 / Management Team 2023

S.E. baron van Voorst tot Voorst
directeur/bestuurder / Managing Director

André Bruins
*hoofd Stafdiensten/adjunct-directeur / Head of Staff Services/
Assistant Director*

Jakob Leidekker
hoofd Bedrijfsvoering / Head of Operations

Monique Kokke
hoofd Bezoekersmanagement / Head of Visitor Management

Nout Arntz
hoofd Horeca & Winkel/ Head of Hospitality & Retail

Raad van Toezicht 2023 / Supervisory Board 2023

mr. G.J. de Graaf
voorzitter / Chair

drs. P. van Oord

prof. dr. P.H. van Tienderen

Generaal bd. P.J.M. van Uhm

Mevrouw G. Verburg

ir. A.R. Wynaendts

Raad van Advies 2023 / Advisory Board 2023

ir. C.M. Jaski
voorzitter / Chair

drs. J.C.G.M. Berends MPA
*commissaris van de Koning in Gelderland / King's Commissioner for
the Province of Gelderland*

drs. G.J. Buitendijk
*Secretaris-generaal Ministerie van Algemene Zaken / Secretary-
General, Ministry of General Affairs*

drs. J.C. Goet
*secretaris-generaal Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit / Secretary-General, Ministry of Agriculture, Nature
and Food Quality*

drs. O.O. Gorter
*voorzitter Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters / Chairman of
Vereniging Gelijkberechting Grondbezitters*

A.J.M. Heerts
burgemeester gemeente Apeldoorn / Mayor of Apeldoorn

Mevrouw mr. L.J.M. van Hooff-Nusselder
directeur Koninklijke Burgers' Zoo / Director, Royal Burgers' Zoo

Mevrouw ir. M. Kaper
directeur reizen ANWB / Director of Travel, ANWB

mr. C.H. Krijger
*voorzitter Vereniging Vrijwilligers van De Hoge Veluwe / Chairman of
the Association of Volunteers of De Hoge Veluwe*

A. Marcouch
burgemeester gemeente Arnhem / Mayor of Arnhem

mr. N.J.M. de Munnik,
jurist / legal counsel

mr. H.M. Meijdam
*voorzitter Federatie Particulier Grondbezit / Chairman of Federatie
Particulier Grondbezit*

Z.H. Prins Floris van Oranje-Nassau
*lid Raad van Beheer Kroondomein Het Loo / Member of the
Management Board of the Crown Domain of Het Loo*

Brigade-generaal drs. L.A.W. Schreurs
*commandant 11 Luchtmobiele Brigade/ Commander of the 11 Air
Assault Brigade*

ir. S. Thijsen
directeur Staatsbosbeheer / Director of Staatsbosbeheer

mr. L.J. Verhulst
burgemeester gemeente Ede / Mayor of Ede

**Adviescommissie Natuur, Landschap en
Cultuurhistorie 2023 / Nature, Landscape and
Cultural History Advisory Committee 2023**

prof. dr. Y.B. Kuiper
*voorzitter en emeritus hoogleraar Historische antropologie, RU
Groningen / Chair, Emeritus Professor of Historical Anthropology,
Groningen University*

dr. A.J.M. Jansen
expert in hydro-ecologie/ Hydro Ecology expert

Prof. dr. ir. G.J. Nabuurs
*professor European Forest Resources, WUR/ Professor of European
Forest Resources, Wageningen University & Research*

dr. ir. J. den Ouden
*ass. prof. OW bosecologie en bosbeheer, WUR / Assistant Professor,
Forest Ecology and Forest Management Group, Wageningen University
& Research*

prof. dr. ir. W.H. van der Putten
*hoofd afdeling Terrestrische Ecologie Nederlands Instituut voor
Ecologie en hoogleraar Functionele Biodiversiteit, WUR / Head of
the Terrestrial Ecology Department, Netherlands Institute of Ecology,
and Professor of Functional Biodiversity, Wageningen University &
Research*

prof. dr. J.H.J. Schaminee
*hoogleraar afdeling Natuurbeheer en plantencologie, WUR / Nature
Conservation and Plant Ecology Department, Wageningen University
& Research*

drs. M. Huizinga
coördinator Florawerkgroep/ Coordinator of the Flora Working Group

Mevrouw N. de Vries,
*coördinator Fauna werkgroep / Coordinator of the Fauna Working
Group*

prof. dr. ir. M.F. Wallis de Vries
*Emeritus hoogleraar Ecologie en Bescherming van Insecten WUR,
senior projectleider De Vlinderstichting / Emeritus professor in
Insect Conservation Biology WUR, senior scientist Dutch Butterfly
Conservation*

**Adviescommissie Recreatie 2023 / Recreation
Advisory Committee 2023**

M.C.B. Schonenberg
directeur Beurs van Berlage / Director of Beurs van Berlage

H. Verheijden
*directeur Verheijden concepten / Managing Director of Verheijden
concepten*

D. van der Vossen
directie adviseur/ Management Consultant

Hoge Veluwe Fonds 2023 / Hoge Veluwe Fund 2023

F.H. Schreve
voorzitter tot november 2023 / Chair till November 2023

A.M. Bakker

drs. J.J. Bosman

dr. S.R.A. van Eijck

mr. G.J. de Graaf

drs. P. van Mierlo RA
tot mei 2023/ till May 2023

Mevrouw mr. M.J. Oudeman
tot mei 2023/ till May 2023

ir. P. van Riel
voorzitter vanaf november 2023/ Chair from November 2023

Mevrouw drs. J.H. van de Scheur-Baan
vanaf mei 2023/ from May 2023

S.E. baron van Voorst tot Voorst

Mevrouw S.H.J.M. Vossenaar
vanaf september 2023/ from September 2023

Fotografie / Photography: Wim Weenink

Namens Het Nationale Park De Hoge Veluwe hartelijk dank voor uw bijdrage in 2023 / De Hoge Veluwe National Park wishes to thank the following for their ongoing support in 2023:

De Zwarte Berg Kring / De Zwarte Berg Circle

Eneco

De Pampel Kring / De Pampel Circle

MBS

Pon

Van Gelder B.V.

Koninklijke Van Wijhe Verf

Park Paviljoen Kring / Park Paviljoen Circle

Antea Group

Continental Car Parks B.V.

Graniet Import Benelux

Huib van de Vecht Stichting te Nunspeet

Koninklijke Auping

Nexus Infra

Talen Vastgoedonderhoud B.V.

Ticketcounter

Unica

Vink Holding B.V.

Wijzonol Bouwverven

Moeflon Kring / Moeflon Circle

Alferink B.V.

Bettink Regeltechniek

Coop

Dijkgraaf Drukkerij en Multicopy Apeldoorn

Hellebrekers

Hörmann Nederland B.V.

Mastermate

Roofing Service Nederland

Rots Bouw B.V.

Witte Fietsen Kring / Witte Bikes Circle

Aannemingsbedrijf M.G. Wolfswinkel

Arfman Hekwerk B.V.

AVK Nederland

Bos- Natuur- en Landschapsbeheer Johan Rap

Bouwbedrijf Kreeft
 Fleet Support
 Hesselink Koffie
 IFM Electronic b.v.
 Installatietechniek Hafkamp
 Mulder-Hop Schilders
 Nieuwenhuis Beeld en Geluid B.V.
 Pouw Dealer B.V.
 Slagerij Ter Weele
 Stern Partyservice
 Ter Riele
 THOD
 Vaarkamp BV
 Van Harten B.V.
 Warmtestore B.V.

Donaties bedrijven / Corporate donors

Hanos
 Heineken
 Kyndryl
 Team Lewis

Fondsen / Funds

ANWB Fonds
 BDP Cultuurfonds
 Dr. C.J. Vaillantfonds
 Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds
 Eleven Floowers Foundation

Fonds 1999
 Het Cultuurfonds
 Het Cultuurfonds Gelderland
 M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
 SBNL Natuurfonds
 Stichting Elise Mathilde
 Stichting Vrederijk
 Stichting Wesselton
 Stichting Zabawas

Particulieren / Private benefactors

In 2023 hebben we meerdere nalatenschappen ontvangen. We ontvingen schenkingen uit 2 Fondsen op naam, 25 vriendenkringleden en 129 bronzen vrienden. Daarnaast ontvingen we vele donaties van periodieke schenkers, verenigingsvrienden bestaande uit oud-vrijwilligers en vele eenmalige giften. /

In 2023 we received various bequests. We received donations from two named funds, 25 members of Friend Circles and 129 bronze friends. We also received many donations, including from regular donors, Friends of the Association (former volunteers) and many one-time gifts.

Het Park bedankt tevens alle sponsoren, fondsen en donateurs die anoniem wensen te blijven / *The Park also thanks all sponsors, funds and donors who wish to remain anonymous.*

Colofon / Editor's note

Uitgave / Published by

Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe; www.hogeveluwe.nl
pers@hogeveluwe.nl, Apeldoornseweg 250, 7351 TA Hoenderloo

Tekst / Text

Jerome Jacquot, Haarlem, www.jacquot.nl

Fotografie / Photographs

Robert Modderkolk, Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Vormgeving / Design

More CC, Zwolle; www.morecc.nl

Drukwerk / Printing company

Multicopy Apeldoorn; www.multicopy.nl

stichting het nationale park
de Hoge veLUwe